

А. О. Галай

Навчальний посібник розкриває основні аспекти правового регулювання, характеризує пенітенціарні, кримінально-виконавчі та адміністративні процедури правозастосовної практики звільнення засуджених від відбування кримінальних покарань. Особливу увагу у праці приділено питанням правових аспектів соціальної адаптації звільнених до життя поза межами пенітенціарних установ.

Концепцією подання матеріалу посібника було виділення ключових проблем правового і соціального інструментарію звільнення засуджених, які виникають у правозастосовній практиці, а також надання прикладних рекомендацій щодо їх удосконалення.

Видання представлено увазі студентів та викладачів вишів, які поглиблено вивчають кримінально-виконавче право та діяльність пенітенціарних установ; юристів-практиків та держслужбовців, які займаються проблематикою застосування цих норм.

ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ: сутність і зміст, основні проблеми виконання

Андрій Галай

**ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ
ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ:
СУТНІСТЬ І ЗМІСТ,
ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ**

Навчальний посібник

Київ 2015

УДК 343.8 (477)
ББК 67.9(4УКР)309
Г 15

Рецензенти:

С.К. Гречанюк, завідувач кафедри кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії прокуратури України доктор юридичних наук, доцент

О.В. Романенко, заступник начальника кафедри загальноправової та гуманітарної підготовки Національної академії внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент

Галай А.О.

Г 15 Звільнення засуджених від відбування покарання: сутність і зміст, основні проблеми виконання / Андрій Олександрович Галай [Навчальний посібник]. — К.: КНТ, 2015. — 70 с.

ISBN-978-966-373-77

Навчальний посібник розкриває основні аспекти правового регулювання, характеризує пенітенціарні, кримінально-виконавчі та адміністративні процедури правозастосовної практики звільнення засуджених від відбування кримінальних покарань. Особливої уваги у праці приділено питанням правових аспектів соціальної адаптації звільнених до життя поза межами пенітенціарних установ.

Концепцією подання матеріалу посібника було виділення ключових проблем правового і соціального інструментарію звільнення засуджених, які виникають у правозастосовній практиці, а також надання прикладних рекомендацій щодо їх удосконалення.

Видання представлено увазі студентів та викладачів вишів, які поглиблено вивчають кримінально-виконавче право та діяльність пенітенціарних установ; юристів-практиків та держслужбовців, які займаються проблематикою застосування цих норм.

УДК 343.8 (477)
ББК 67.9(4УКР)309

ISBN 978-966-373-780-5

© Галай А.О.
© ТОВ «КНТ», 2015

ЗМІСТ

1. Сутність і зміст категорії звільнення від відбування покарання.....	4
2. Характеристика підстав звільнення засуджених.....	10
2.1. Класифікація підстав звільнення засуджених від відбування покарання.....	10
2.2. Звільнення у зв'язку з відбуттям строку покарання, призначеного вироком суду.....	12
2.3. Звільнення у зв'язку з амністією.....	13
2.4. Звільнення засуджених в порядку помилування.....	18
2.5. Умовно-дострокове звільнення засуджених та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким ...	21
2.6. Інші підстави звільнення засуджених.....	27
3. Загальний порядок звільнення від відбування покарання	32
4. Елементи соціальної адаптації та постпенітенціарного впливу щодо осіб, які звільнені з місць позбавлення волі	37
4.1. Заходи соціальної адаптації звільнених	37
4.2. Встановлення адміністративного нагляду за окремими категоріями звільнюваних.....	43
4.3. Інші контрольні заходи після звільнення, які проводяться кримінально-виконавчою інспекцією ..	48
5. Слайдова презентація матеріалу посібника	53

1. Сутність і зміст категорії звільнення від відбування покарання

Питання виконання покарання історично означало необхідність понести кару як систему позбавлень та негативних наслідків морального і матеріального, організаційного характеру. **За давніх часів** покарання часто було незворотнім (смертна кара, довічне ув'язнення тощо). Звільнення на цьому етапі рідко мало реальне значення, у деяких випадках залежало від зміни волі правителів, які могли помилувати в'язня.

З часом наведені кримінальні санкції замінили **строкові покарання, переважно у виді позбавлення волі**. У цих видах покарання і з'явився інститут звільнення від покарання, який означає календарне визначення строку, коли покарання завершене і особа виходить з місця ув'язнення. Проте про точність вимірів можна було говорити лише приблизно. Разом з тим, на цьому етапі стала приділятися увага записам і підрахункам, коли покарання розпочалося, щоб вірно застосувати строк звільнення.

На певному етапі завдяки впровадженню гуманістичних ідей філантропів та вчених, а також розвитку теорії пенітенціарії поступово розвинулись **положення щодо прогресивної системи відбування покарання**. Згідно з нею, при наявності ознак позитивної поведінки та відсутності негативної, за рішенням уповноважених посадових осіб строк покарання зменшувався і особа могла раніше звільнитися. Це до питань підрахунку строків відбування покарання додало важливість аналізу ознак та критеріїв такої поведінки.

В сучасних умовах щодо основних, за кількістю застосування, кримінальних покарань у виді позбавлення і обмеження волі звільнення набуло ще однієї риси. Виходячи із першочерговості цілі ресоціалізації засуджених, звільнення перестало ототожнюватись із простим юридичним фактом припинення відбування покарання. **Звільнення сьогодні** розглядається як процес, що має три важливі етапи:

1. Підготовка до звільнення та повернення у суспільство засудженого.
2. Безпосередньо звільнення з різних підстав, визначених законом.

3. Механізм поступового контролю як додаткового впливу на соціально-позитивну поведінку звільненої особи. Тому звільнення засудженого як правове явище та категорія має важливе значення у поведінці засудженого:

1. **Засуджений має знати строк свого звільнення.** Засуджений, який знає строк закінчення свого покарання, навіть якщо до нього ще дуже багато часу, поводить себе спокійніше і співпрацює з оточуючими краще ніж той, який свого строку не знає. При зміні статусу засудженого, наприклад, при зменшенні строку покарання, при заміні покарання, при прийнятті закону про застосування амністії у конкретному році кожному засудженому необхідно роз'яснити, як це відображається чи не відображається на його терміні звільнення.
2. **Засуджений має знати можливий строк заміни покарання більш м'яким та дострокового звільнення, а також об'єктивні критерії їх застосування.** Засуджений, який знає, що для прискорення строку звільнення йому треба покращити поведінку та довести своє виправлення, як правило, намагається цього досягти. Звісно при цьому необхідно мати єдині правила гри, і для засудженого, і для адміністрації, яка оцінює його поведінку.
3. **Засуджені мають розуміти, важливість своєї "пенітенціарної історії".** Гарна чи погана поведінка засудженого не може виникнути чи зникнути за короткий період, її вибудовувати необхідно роками, так само як фіксувати. Пояснення засудженому позитивного чи негативного вчинку і того, як це відобразиться на його перспективі ранішого звільнення, є важливим завданням соціальних працівників колонії.
4. **Для більшості засуджених досягнення персонального прискорення строку звільнення є важливішим за входження у схеми злочинної взаємодії із осередками тюремної субкультури.** Правильне застосування технологій прогнозування звільнення сприяє локалізації негативного впливу на засуджених.
5. **Засуджений має знати, при яких умовах до нього можуть бути застосовані поступові обмеження з адміністративного нагляду.** Демонстрація персоналу пенітенціарної установи своєї позитивної поведінки, яка унеможливить щодо нього застосування адміністративного нагляду, сприяє порядку в установі.

Сукупність врахування усіх зазначених аспектів, а також чесне прозоре ставлення щодо них персоналу і засуджених дозволяє

побудувати у пенітенціарній установі спокійну атмосферу взаєморозуміння і взаємодії. Саме такі очікування і підтримання позитивного налаштування щодо них більшості засуджених здатне тримати у спокої та безпеці оперативну обстановку у пенітенціарній установі краще за озброєну охорону, покриття агентурними зв'язками та залякування силою озброєного спецпідрозділу.

Звільнення від покарання слід відмежовувати від таких подібних категорій:

1. **Звільнення від відбування покарання і закінчення строку покарання.** Якщо друга категорія є винятково пов'язаною з часом закінчення кари у виді призначеного покарання, перша є значно ширшою та охоплює процес оцінки можливостей звільнення, підготовки до нього, можливого накладання пост пенітенціарного контролю за поведінкою засудженого. Закінчення покарання настає з плином часу, а звільнення втілюється в життя завдяки кропіткій роботі пенітенціарного персоналу у співпраці з засудженим.
2. **Звільнення від відбування покарання та звільнення від кримінальної відповідальності.** Якщо перше з цих понять стосується лише відбування конкретного покарання у визначеній інституції (пенітенціарна установа чи комплекс право обмежень, зумовлених альтернативною позбавленню волі санкцією), то друге є ширшим, оскільки передбачає незастосування пов'язаних інструментів судимості, постпенітенціарного контролю та посиленої відповідальності за рецидив. Проте, підстави звільнення від кримінальної відповідальності визнаються nereабілітуючими, на відміну від винесення виправдального вироку.

Слід відмітити, що деякі відмінності між звільненням від кримінальної відповідальності та звільненням від відбування покарання досить незначні. Так, статті 49 та 80 Кримінального кодексу України містять практично ідентичні підстави для звільнення, відповідно, від кримінальної відповідальності та від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності.

3. Також, з подібних причин розрізняється звільнення від покарання і відповідальності при призначенні та при виконанні покарання. Так, до перших груп, які детально урегульовані кримінальним правом, проте не розкриті кримінально-виконавчим правом, відносяться такі види звільнення від відбування покарання як звільнення з випробуванням

та звільнення у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку.

4. **Звільнення від відбування покарання та заміна покарання більш м'яким, а також пом'якшення призначеного покарання.** Схожою рисою цих позицій є полегшення правообмежень, які мав засуджений на підставі вироку суду. Проте якщо перша категорія стосується припинення відбування покарання і, відповідно, скасування усіх правообмежень, крім тих, що зумовлені настанням кримінальної відповідальності, то у другому випадку перелік правообмежень від важкого покарання (наприклад, позбавлення волі) може бути замінений на їх менший перелік (наприклад, при обмеженні волі), а у третьому — взагалі зміни незначні (переведення з приміщення камерного типу у звичайні житлові приміщення, дозвіл витратити більшу суму грошей тощо). Про важливість виокремлення розгляду звільнення від відбування покарання і пом'якшення чи заміни покарання відмічає також О.П. Горох [1, с. 131].
5. **Звільнення від відбування покарання та припинення примусових заходів медичного характеру.** Деякі схожості можливо відмітити щодо цих категорій, адже серед як умов звільнення від відбування покарання так і серед умов припинення примусового лікування перебуває оцінка особи, яка притягається до відповідальності. Проте у першому випадку оцінюється соціальний статус засудженого, а в другому — його медичні характеристики.
6. Також заслуговує аналізу у межах зазначеного питання **припинення примусових заходів виховного характеру** щодо засуджених-неповнолітніх за статтю 97 Кримінального кодексу України. У цьому випадку, навпаки, припинення заходів виховного характеру може бути застосоване внаслідок негативних змін у поведінці неповнолітньої особи і означатиме початок відбування покарання.

Традиційно кримінальна відповідальність визначається як вид юридичної відповідальності, що є правовим наслідком вчиненого злочину і полягає в застосуванні до винної особи державного примусу у виді покарання. Відповідно, якщо йдеться про звільнення від

¹ Горох О. П. Звільнення від покарання за кримінальним законодавством держав-учасниць СНД / О. П. Горох // Наукові записки НаУКМА. Том 129. Юридичні науки.— 2012.— С. 130-134.

кримінальної відповідальності, то передбачається звільнення особи від наслідків у виді державного примусу. Відбування покарання — це обов'язок засудженого зазнати весь комплекс правообмежень, які входять в обсяг конкретного виду кримінального покарання. І звільнення від відбування покарання означає звільнення певної особи від обов'язку зазнати конкретний набір правообмежень. Як видно, поняття кримінальної відповідальності значно ширше, ніж поняття відбування покарання. Перше включає в себе поняття державного примусу, який не обмежується лише застосуванням покарання. Відповідно, і звільнення від кримінальної відповідальності відрізняється від звільнення від відбування покарання за обсягом. Коли особу звільняють від кримінальної відповідальності — це означає, що вона звільняється від правових наслідків вчиненого злочину. Якщо ж особу звільняють від відбування покарання, це значить, що така особа не буде лише відбувати покарання, а інші елементи примусу вона зазнає. Наприклад такі, як статус судимості [2, с. 17].

М.В. Романов справедливо називає **категорію звільнення не лише датою у житті засудженого, але і законодавчою гарантією для нього**. Основною ознакою цієї тези є те, що держава, застосовуючи до особи, що скоїла злочин, заходи примусу, кримінальної репресії, повинна гарантувати, що особа буде звільнена. Важливість цього моменту полягає, в тому, що працює принцип економії та достатності кримінальної репресії. Покарання карає за певне діяння та об'єм такої кари повинне вичерпуватися об'ємом злочину (тобто шкоди, яка заподіяна суспільним відносинам), а також доцільністю та розумністю. Покарання не повинно бути "безрозмірним" та таким, що переслідує особу все її життя. Застосувавши до особи покарання, яке визначено певним строком держава повинна і звільнити особу від такого покарання. Отже, інститут звільнення є втіленням гарантії з боку держави того, що каральний вплив на засудженого буде закінчений [3, с. 13-14].

Щодо спеціальних цілей звільнення від відбування покарання, С.О. Письменський виділяє такі [4]: 1) стимулювати винного,

² Романов М.В. Звільнення від відбування покарання [Текст] / М.В. Романов: навч. посіб. — Харків: Права людини, 2012. — 112 с.

³ Романов М.В. Звільнення від відбування покарання [Текст] / М.В. Романов: навч. посіб. — Харків: Права людини, 2012. — 112 с.

⁴ Письменський С.О. Про ефективність звільнення від покарання та його відбування / Євген Олександрович Письменський [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzizvru_2013_6_20.pdf

заохочуючи його позитивну посткримінальну поведінку (наприклад, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, заміна невідбутої частини покарання більш м'яким); 2) не допустити застосування покарання, не здатного належним чином здійснити каральний, виправний та профілактичний вплив на засудженого (зокрема, звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку, звільнення від покарання за хворобою); 3) реагувати на зміни законодавства в частині декриміналізації (звільнення від призначеного покарання у зв'язку з усуненням караності діяння) та депеналізації (звільнення від призначеного покарання у зв'язку з пом'якшенням покарання) окремих злочинів; 4) забезпечити реалізацію конституційного права верховної влади на прощення особи, яка вчинила злочин (амністія та помилування); 5) оптимізація пенальної політики держави в частині витрат на систему відбування покарання.

Отже, підсумовуючи значення звільнення у процесі виконання строків кримінальних покарань, слід зазначити:

1. Завдяки звільненню покарання набуває реальності.
2. Без звільнення не буде покарання, а лише свавілля.
3. Без звільнення покарання втратить зміст та мету.
4. Якщо не має закінчення строку, то і не можна оцінити зміст, інтенсивність та ціль виправного впливу щодо засудженого.

2. Характеристика підстав звільнення засуджених від відбування покарання

2.1. Класифікація підстав звільнення засуджених від відбування покарання

Стаття 152 КВК України називає такі підстави **звільнення від відбування покарання**:

- відбуття строку покарання, призначеного вироком суду;
- прийняття закону України про амністію;
- прийняття акту про помилування;
- скасування вироку суду і закриття кримінального провадження;
- закінчення строків давності виконання обвинувального вироку;
- умовно-дострокове звільнення від відбування покарання;
- виявлення хвороби, що перешкоджає подальшому відбуванню покарання;
- інші підстави, передбачені законом.

Отже, цей перелік не є вичерпним і законодавство може його розширювати. Наприклад, до певних видів покарань такими підставами є вагітність жінки і народження та виховання нею дитини, втрата працездатності для виправних і громадських робіт тощо.

Серед інших підстав звільнення можна згадати й такі, що носять кримінально-правовий, а не кримінально-виконавчий характер: звільнення з випробуванням (стаття 75 Кримінального кодексу України); звільнення у зв'язку із втратою суспільної небезпечності вчиненого діяння або пом'якшенням санкції, що передбачена за вчинене діяння кримінальним законом, або якщо особа перестала бути суспільно-небезпечною (стаття 74 Кримінального кодексу України); закінчення строків давності виконання обвинувального вироку (стаття 80 Кримінального кодексу України); скасування вироку суду і закриття кримінального провадження.

Особливості застосування підстав звільнення від відбування покарання для неповнолітніх (зазвичай, зменшені строки настання підстав звільнення) встановлені статтями 97, 104-107 Кримінального кодексу України, припинення спеціальних покарань для юридичних осіб — статтею 965 Кримінального кодексу України.

В порядку порівняльного дослідження, за законодавством країн пострадянського простору, до підстав звільнення від відбування покарання належать: у зв'язку з психічною хворобою, звільнення військовослужбовця у зв'язку з його непридатністю до військової служби [⁵, с. 132].

Отже, зазначені підстави звільнення від відбування покарання можна класифікувати на такі групи:

- кримінально-правові, які охоплюють ті підстави звільнення, що стосуються правової логіки призначення покарання або початку його виконання;
- кримінально-виконавчі, які охоплюють ті підстави звільнення, що пов'язуються із оцінкою процесу соціально-позитивних змін у поведінці засудженого та виникають, як правило, з плином часу при виконанні покарання;
- інші підстави, які зазвичай виникають об'єктивно незалежно від часу (наприклад, захворювання на тяжку хворобу чи втрата працездатності).

Серед інших обставин, за якими класифікують підстави звільнення, виділяють: умовні і безумовні підстави (хоча при будь-яких причинах звільнення існують певні умови їх настання); строкові та безстрокові; підстави звільнення для жінок та чоловіків (хоча умови гендерної рівності припускають зазначення про дискримінаційність та ставлять під сумнів деякі нинішні обмеження для звільнення чоловіків); за органами, які приймають рішення про звільнення тощо.

Кожна з підстав звільнення від відбування покарання має особливий порядок оцінки її настання. Проте при визначенні процедури звільнення порядок як правило єдиний, він відрізняється лише залежно від того, чи особа перебуває в установі виконання покарання чи перебуває на обліку у кримінально-виконавчій інспекції. До речі, **зміст цих процедур сутнісно ближчий не до кримінального, а до адміністративного права**, що складає додаткову аргументацію перегляду галузевого урегулювання процедур діяльності пенітенціарної системи України.

Також, загальним елементом процедури звільнення засуджених за більшістю з підстав є орган, що виносить рішення. Цим органом є суд, а порядок винесення таких рішень зазначено у статтях 537 та 539 Кримінального процесуального кодексу України.

⁵ Горох О. П. Звільнення від покарання за кримінальним законодавством держав-учасниць СНД / О. П. Горох // Наукові записки НаУКМА. Том 129. Юридичні науки.— 2012.— С. 130-134.

2.2. Звільнення у зв'язку з відбуттям строку покарання, призначеного вироком суду

Закінчення строку покарання означає його відбуття у повному обсязі згідно з вироком суду.

Згідно до частини 1 статті 153 Кримінально-виконавчого кодексу України, **відбування строкових кримінальних покарань** (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, арешту, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі) **припиняється** в першій половині дня останнього дня строку покарання з урахуванням тих змін, які можуть бути внесені у строк покарання відповідно до закону.

Засуджені до арешту, обмеження волі або позбавлення волі після відбуття строку покарання, призначеного вироком суду, звільняються в першій половині останнього дня строку покарання. Якщо строк покарання закінчується у вихідний або святковий день, засуджений звільняється у передвихідний або передсвятковий день. **При обчисленні строків місяцями строк закінчується** відповідного числа останнього місяця, а коли цей місяць не має відповідного числа — в останній день цього місяця (частина 2 статті 153 Кримінально-виконавчого кодексу України).

З цього приводу, М.В. Романов доречно зазначає про певну **колізію між встановленим законодавством закінченням строку покарання та астрономічним закінченням року**. Черговий астрономічний рік спливає о 24.00 попереднього дня, а з 0.00 годин наступного дня починається вже новий астрономічний рік. Наприклад, якщо початком строку покарання є 24 липня, і звільнення настає 24 липня відповідного року, то фактично особа звільняється не в останній день місяця чи року, а в перший день наступного місяця чи року, тобто надмірно відбуває один додатковий день [6, с. 25]. Тому, видається, що актом гуманізму буде уточнення дня звільнення для засуджених від строкових покарань, зокрема, кінцем робочого дня попереднього відповідного числа останнього місяця відбування покарання.

Звільнення за підставою повного відбування вироку у виді громадських чи виправних робіт здійснюється за строками, які

⁶ Романов М.В. Звільнення від відбування покарання [Текст] / М.В. Романов: навч. посіб. — Харків: Права людини, 2012. — 112 с.

контролює кримінально-виконавча інспекція. Засудженому за його вимогою може видаватися довідка про відбуття покарання або про звільнення від нього.

2.3. Звільнення у зв'язку з амністією

Закон України "Про застосування амністії в Україні" у статті 1 визначає, що **амністія** – це повне або часткове звільнення від кримінальної відповідальності і покарання осіб, які засуджені за вчинення злочину, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили.

Амністія є особливим інститутом дострокового звільнення, ознакою, з одного боку, гуманності карної політики та, з іншого — прорахунків у її реалізації.

Аналіз цілей прийняття амністій у незалежній Українській державі проявляє перелік проблем з призначенням і відбуванням кримінальних покарань.

Проблема втручання законодавчої влади у судочинство. Амністія за кримінально-правовою практикою в Україні є актом коригування вищим органом законодавчої влади карної політики держави. Питання призначення кримінальних покарань та їх дострокового припинення складає зміст діяльності спеціальної галузі судочинства, тому втручання у цей процес інших гілок влади свідчить про порушення їх рівноправності, про суттєві прогалини у діяльності якоїсь із них.

Проблема незалежності суддів. Амністія є ознакою мінливості, нестабільності підходів до призначення покарання, залежності суддів від інших владних суб'єктів, що проявляється у політично вмотивованих рішеннях.

Проблема перевантаженості установ. Амністія у часи перевантаженості установ виконання покарання (щорічно у період 1992-2001 років, раз на два роки у період 2003-2007, раз на три роки у період 2008-2014) дозволяє зменшити кількість засуджених осіб. Проте більш ефективно цьому має сприяти обґрунтоване і не корупційне застосування дострокового звільнення за прогресивною системою відбування покарання, продумана політика застосування альтернативних позбавленню волі санкцій, реальна змагальність сторін у кримінальному процесі. На підтвердження цьому можна зазначити, що з вступом у дію Кримінального процесуального кодексу України кількість засуджених у місцях позбавлення волі невпинно зменшувалась, значно більше, ніж при регулярному застосуванні амністії.

Проблема марності витрачання ефекту від розвантаження пенітенціарних установ за амністіями. При вкладанні коштів або системній концентрації зусиль із переобладнання пенітенціарних установ, побудови замість застарілих – нових, які відповідають світовим стандартам, амністії можуть мати певне виправдання. Проте цього в Україні не відбулося.

Проблема безпеки життя і здоров'я засуджених як обґрунтування амністії. Вперше офіційним актом Президента України у 2014 році запропоновано провести амністію з метою захисту життя і здоров'я засуджених у місцях позбавлення волі (указ Президента України № 875/2014 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 листопада 2014 року "Про невідкладні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Донецькій та Луганській областях"). У цьому контексті слід також згадати критичний стан із епідемією захворювання на туберкульоз певною мірою через неможливість припинити його поширення серед засуджених.

Проблема із відсутністю прийняттого для впровадження іноземного досвіду застосування амністії. Активної практики амністії у розвинених іноземних країнах немає, що негативно характеризує Україну, яка її застосовує систематично.

Отже, доречно визначити щодо застосування амністії в Україні, що замість невинного і безрезультатного втручання у сферу, яку вирішує судова влада, законодавчій та виконавчій владі доцільно переймати у розвинених країн світу досвід розвантаження системи виконання покарань через ефективну діяльність суду та пенітенціарної системи шляхом призначення покарань, не пов'язаних з ізоляцією, покарань з іспитовими умовами та дострокового звільнення на підставі критеріїв зміни поведінки на краще. Ці форми карної політики держави мають ґрунтуватись на об'єктивних критеріях та оцінці особистості засудженого.

Щодо процедур здійснення амністії, то загальні її правила встановлені згаданим Законом України "Про застосування амністії в Україні", а специфіка визначається конкретними законами, прийнятими перед її застосуванням.

Законом про амністію певні категорії засуджених звільняють від відбування покарання або їм скорочують не відбуту частину покарання. Отже, за загальним правилом амністія застосовується диференційовано до визначених у законі груп засуджених. Досить дискусійним виглядає унесення до Закону України "Про застосування амністії в Україні" у 2014 році новели щодо можливості за-

стосування індивідуальної амністії щодо конкретних осіб. Слід зазначити, що індивідуальне звільнення від покарання внаслідок вираження гуманізму традиційно пов'язується в Україні з інститутом помилування за актом Президента України.

Також дискусійним моментом є застосування амністії з метою **припинення суспільно небезпечних групових порушень закону**, за умови обов'язкового виконання до цієї дати вимог, передбачених законом про амністію (так звана "умовна амністія" на підставі частини 2 статті 5 Закону України "Про застосування амністії в Україні").

Закон про амністію не може передбачати заміну одного покарання іншим чи зняття судимості стосовно осіб, які звільняються від відбування покарання, крім випадків індивідуальної амністії.

Амністія не може бути застосована до категорій засуджених, визначених у статті 4 Закону України "Про застосування амністії в Україні":

- осіб, яким смертну кару в порядку помилування замінено на позбавлення волі, і до осіб, яких засуджено до довічного позбавлення волі; осіб, які мають дві і більше судимості за вчинення умисних тяжких та/або особливо тяжких злочинів (крім випадків індивідуальної амністії);
- осіб, яких засуджено за злочини проти основ національної безпеки України, терористичний акт, бандитизм, умисне вбивство при обтяжуючих обставинах;
- осіб, яких засуджено за злочин або злочини, що спричинили загибель двох і більше осіб; осіб, стосовно яких протягом останніх десяти років було застосовано амністію або помилування незалежно від зняття чи погашення судимості та які знову вчинили умисний злочин;
- осіб, засуджених за умисне вбивство; катування; насильницьке донорство; незаконне позбавлення волі або викрадення людини, якщо при цьому сталося заподіяння смерті, або нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що потягнули за собою смерть;
- інших категорій осіб, визначених у законі про амністію у конкретному році.

Особи, які відповідно до закону підлягають звільненню, можуть бути звільнені не пізніше, як протягом трьох місяців після опублікування закону про амністію, а особи, яким скорочено строк покарання, повинні бути офіційно проінформовані про нове обчислення строку покарання і про дату закінчення відбування

покарання протягом місяця після опублікування закону про амністію.

Виконання закону про амністію щодо засуджених, які перебувають у місцях позбавлення волі, покладається на суди. Закон про амністію застосовують за поданням керівника органу чи установи виконання покарання. За загальною практикою до подання додаються:

- особова справа засудженого;
- довідка про заохочення та стягнення;
- розгорнута характеристика засудженого з висновком адміністрації про можливість застосування акту амністії;
- довідка про відбутий строк покарання;
- інші документи, необхідні для вирішення питання про амністію [7, с. 145].

Разом з тим, ініціативу про застосування амністії у конкретному випадку можуть подати прокурор, засуджений (обвинувачений, підсудний), їх захисники та законні представники [8]. Участь прокурора в судовому засіданні під час розгляду справи про застосування амністії є обов'язковою.

Питання про звільнення на підставі амністії іноземних громадян, які відбувають покарання в Україні; або засуджених в Україні та переданих для відбування покарання до іноземних держав; громадян України, переданих іноземними державами для відбування покарання в Україні розглядається на з особливостями, передбаченими статтями 607, 608, 611 та 612 Кримінального процесуального кодексу України.

Дострокове звільнення від відбування покарання за амністією проводиться у день надходження відповідних документів, а якщо документи одержані після закінчення робочого дня — у першій половині наступного дня (частина 5 статті 153 Кримінально-виконавчого кодексу України).

⁷ Телефанко Б.М. Проблеми соціальної адаптації осіб, звільнених з кримінально-виконавчих установ на підставі Закону України про амністію або акта помилування / Богдан Миколайович Телефанко: дис... к.ю.н. за спеціальністю 12.00.08 / Львівський юридичний інститут МВС України.— Львів, 2004.— 237 с.

⁸ Про деякі питання застосування амністії у 2014 році з урахуванням останніх законодавчих змін: інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 травня 2014 року №223-75704-14 [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B1DWIAfGxH7eZEROLTh4Z3Jnd3c/edit>.

Серед інших практичних проблем застосування амністії визначають також:

- необхідність формулювати мотиви проголошення амністії та роз'яснювати їх засудженим, так як це буде мати виховний вплив [9, с. 143];
- амністія не припиняє обов'язків відшкодування завданої правопорушенням шкоди, оскільки ці відносини носять цивільно-правовий характер [10];
- при формулюванні положень закону про амністію у конкретному році досить часто встановлюється заборона амністії до осіб, які злісно порушують порядок відбування покарання. Такий статус для засудженого встановлений статтею 133 Кримінально-виконавчого кодексу України та головною підставою застосування цього статусу є наявність протягом останнього року трьох незнятих дисциплінарних стягнень, накладених начальником установи, або особою, що його заміщує. Персонал установи виконання покарання подекуди зловживає зазначеними положеннями: зараховує стягнення за більший період, ніж рік; рахує стягнення, накладені не начальником установи; рахує стягнення, застосовані після набрання чинності законом про застосування амністії у конкретному році [11];
- правозахисники відмічають можливі причини незгоди засуджених на амністію щодо них. Зокрема, від амністії можуть відмовлятися: так як це може означати погодження з вироком і визнання вини; коли підходить строк звичайного звільнення або умовно-дострокового звільнення, з більш позитивними наслідками поступового впливу; коли

⁹ Телефанко Б.М. Проблеми соціальної адаптації осіб, звільнених з кримінально-виконавчих установ на підставі Закону України про амністію або акта помилування / Богдан Миколайович Телефанко: дис... к.ю.н. за спеціальністю 12.00.08 / Львівський юридичний інститут МВС України.— Львів, 2004.— 237 с.

¹⁰ Дудоров О.О., Письменський Є.О. Звільнення від покарання та відбування його частини за законом про амністію: питання правової регламентації та вдосконалення законодавства / О.О. Дудоров, Є.О. Письменський [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://kp-lduvs.at.ua/publ/internet_konferencija/materialy_konferencii/dudorov_o_o_pismenskij_e_o_zviltennja_vid_pokarannja_ta_jogo_chastini/5-1-0-51

¹¹ Практика застосування амністії в Україні [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://urprisson.blogspot.com/2011_06_01_archive.html

підходить звільнення і засуджений не хоче вважатись амністованим, щоб не допустити більший наступний строк через застосування амністії.

2.4. Звільнення засуджених в порядку помилування

Помилування, як і амністія, є традиційним способом припинення відбування покарання на підставі публічного висловлення акту гуманізму.

Як і амністія, інститут помилування одержує **критичні відзиви як такий, що передбачає втручання у правовідносини, за якість урегулювання яких відповідає незалежна судова влада.** Деякі вчені характеризують помилування як елемент архаїчних феодалних та монархічних уявлень про кримінальне покарання та звільнення від нього.

Разом з тим, у порівнянні з амністією, критики щодо можливості застосування помилування менше з таких підстав:

- 1) Президент України, як суб'єкт застосування помилування не належить до якоїсь із гілок влади, він має можливості впливати кожному з них;
- 2) в порядку помилування звільняються від відбування покарання незначна кількість засуджених;
- 3) як правило, рішення про помилування засновуються на підставі оцінних даних щодо поведінки засудженого з боку персоналу органів та установ виконання покарання, тобто кваліфікованих осіб, які здатні безпосередньо охарактеризувати особистість засудженого;
- 4) помилування має поширені приклади застосування у інших, розвинутих країнах.

У порівнянні з амністією, помилування має такі сутнісні ознаки:

- 1) застосовується главою держави як вищим органом та посадовою особою, є позасудовим;
- 2) носить індивідуалізований характер;
- 3) застосовується на підставі клопотання особи, яка просить про помилування;
- 4) застосовується на підставі оцінки особистого ставлення засудженого до вчиненого ним діяння та відбування покарання, як правило, за умови визнання вини, щиросердого каяття, зразкової поведінки в місцях позбавлення волі.

Застосування помилування визначено **Положенням про порядок здійснення помилування**, затвердженим Указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015.

Помилування засуджених здійснюється у виді:

- заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років;
- повного або часткового звільнення від основного і додаткового покарань.

Право клопотати про помилування має особа, яка засуджена судом України і відбуває покарання в Україні. Положенням передбачено також можливість помилування для осіб, засуджених іноземним судом і переданих для відбування покарання в Україні (без умови про незастосування помилування) та для осіб, засуджених в Україні, та переданих для відбування покарання іноземним державам (якщо ця держава погодилася визнати і виконати прийняте в Україні рішення про помилування).

Момент часу, з якого можливо клопотати про помилування, настає:

- 1) за загальною практикою — після набрання вироком законної сили;
- 2) при розгляді справи в касаційному порядку — після прийняття рішення судом касаційної інстанції;
- 3) у випадку засудження особи до довічного позбавлення волі — після відбуття нею не менше двадцяти років призначеного покарання.
- 4) щодо осіб, які засуджені за вчинення корупційних злочинів середньої тяжкості, умисних тяжких чи необережних особливо тяжких злочинів — після відбуття не менше двох третин строку покарання.

Клопотання про помилування реєструється адміністрацією установи виконання покарання та протягом 15 днів направляється до Адміністрації Президента України. До клопотання в установі додають копії вироку, ухвали і постанови суду, характеристику про поведінку особи із викладеною письмово думкою про доцільність застосування помилування.

Як зазначено у офіційній позиції Адміністрації Президента України, немає перешкод у додаванні до клопотання про помилування листів, характеристик та інших форм висловлення позиції про помилування від будь-яких державних органів, громадських об'єднань, інших юридичних чи фізичних осіб [12]. Особливо

¹² Лист Адміністрації Президента України від 10.06.2013 р. № 21-11/34 [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://ukrprison.org.ua/articles/1375073466>

рекомендується додавати позицію з питань помилування від спостережної комісії чи служби у справах дітей.

Рішення про Комісії у питаннях помилування при Президенті України засновується на таких критеріях:

- 1) ступінь тяжкості вчиненого злочину, строк відбутого покарання, особа засудженого, щире каяття, стан відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, сімейні та інші обставини;
- 2) думка адміністрації установи виконання покарань або іншого органу, який виконує покарання, спостережної комісії, служби у справах неповнолітніх, місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, громадських об'єднань та інших суб'єктів про доцільність помилування.

За результатами рішення комісії про застосування помилування Президент України може видати указ.

Звільнення засудженого проводиться у день надходження указу Президента про помилування у відповідний орган (установу) виконання покарань, а якщо документи одержані після закінчення робочого дня — у першій половині наступного дня.

Якщо звільнення на підставі акту помилування здійснюється від покарання у виді виправних або громадських робіт, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, кримінально-виконавча інспекція не пізніше наступного робочого дня після одержання указу про помилування направляє повідомлення власнику підприємства, установи, організації або уповноваженому ним органу, де засуджений відбував покарання або працював, про припинення виконання громадських робіт чи відрахувань з його заробітної плати або зняття обмежень щодо права займати певні посади або займатися певною діяльністю [13, с. 41].

Отже, проблемними аспектами, які заслуговують на удосконалення у питаннях помилування, є такі:

1. **Проблема дублювання помилуванням інших можливостей звільнення.** Помилування до певної міри дублює можливості засудженого на звільнення, негативно впливаючи на перспективу виправлення, оскільки за наслідками майже тотожне іншим видам (наприклад, амністії, умовно-дестроковому звільненню).
2. **Проблема свавільного рішення про помилування на підставі підзаконного акту, прийнятого суб'єктом такого вирішен-**

¹³ Романов М.В. Звільнення від відбування покарання [Текст] / М.В. Романов: навч. посіб. — Харків: Права людини, 2012. — 112 с.

ня справи. З цього приводу зазначають про доцільність прийняття закону про застосування помилування.

3. **Проблема зловживання адміністрацією установи виконання покарання своїми обов'язками при помилуванні.** Зокрема, персонал може рахувати свій обов'язок направити клопотання про помилування — правом, встановлювати додаткові неправомірні умови щодо цього. Питання вирішується шляхом оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що, все ж, може бути негативно відобразитись при оцінці особистості засудженого. В такому разі рекомендовано звертатись за захистом від зловживань до прокуратури, омбудсмена, спостережної комісії.
4. Проблема не врегулювання виняткових випадків помилування. Пункт 5 Положення про порядок здійснення помилування передбачають випадки щодо його застосування у виняткових випадках та за наявності надзвичайних обставин.
5. **Проблема не підписання матеріалів про помилування, схвалених Комісії у питаннях помилування.** Правова норма, за якою Президент України видає указ про помилування, не встановлює його обов'язок це вчинити. Вважаємо можливим урегулювати це питання більш чітко.

2.5. Умовно-дострокове звільнення засуджених та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким

Умовно-дострокове звільнення є відображенням в українському законодавстві положень прогресивної системи виконання покарання, згідно з якою кожний засуджений має знати, що держава згодна припинити визначене судом покарання при доведенні позитивних змін у поведінці та особистості засудженого.

Як доречно зазначає з цього приводу Пленум Верховного суду України: **умовно-дострокове звільнення осіб від відбування покарання і заміна невідбутої частини покарання більш м'яким мають надзвичайно важливе значення для виправлення засуджених та запобігання вчиненню нових злочинів, тобто для досягнення мети покарання, передбаченої ст. 50 Кримінального кодексу України [14].** Тому, знання своїх можливостей

¹⁴ Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 2 [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-02>.

дострокового звільнення і розуміння підстав його настання є важливим елементом відбування покарання засудженими, а їх зрозуміле роз'яснення і врахування у програмі індивідуальної виховної роботи із засудженим є показником кваліфікованої роботи пенітенціарного персоналу.

В іноземних країнах дострокове звільнення використовується досить широко і менш формалізовано, ніж в Україні.

У межах питання умовно-дострокового звільнення доцільно розглядати і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, оскільки сутнісно це теж звільнення: більш тяжке покарання, призначене первинним вироком суду, замінюється іншим, більш м'яким покаранням.

Термін "умовно-дострокове звільнення" складається з розуміння таких елементів:

- звільнення умовне — означає, по-перше, необхідність довести при прийнятті рішення про таке звільнення досягнення визначених законом умов, по-друге, засуджений звільняється за цією підставою не безповоротно — при вчиненні нового злочину до закінчення терміну призначеного первинного покарання, суд призначає підвищений термін покарання за сукупністю вироків;
- звільнення дострокове — означає, що таке рішення приймається до завершення призначеного судом покарання.

Умовно-дострокове звільнення урегульоване статтями 81 та 107 Кримінального кодексу України та статтею 154 Кримінально-виконавчого кодексу України, заміна покарання більш м'яким — статтею 82 Кримінального кодексу України.

Умовно-дострокове звільнення застосовується до строкових видів покарання: виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі. Інші види покарання не підпадають під умовно-дострокове звільнення внаслідок своєї сутності: нестроковий характер (штраф, конфіскація майна, громадські роботи, довічне позбавлення волі), короткостроковості (арешт) або одномоментності (позбавлення спеціального звання, рангу, чину кваліфікаційного класу).

Доведення можливості застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання складається з двох обов'язкових критеріїв:

- 1) об'єктивного — фактичне відбуття засудженим певної частини призначеного йому строку покарання;

- 2) оцінного — доведення засудженим свого виправлення (для заміни покарання більш м'яким — доведення того, що засуджений став на шлях виправлення [15]).

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим такого строку:

- 1) не менше половини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, а також за необережний тяжкий злочин;
- 2) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі;
- 3) не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і знову вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким можлива після фактичного відбуття засудженим такого строку:

- 1) не менше третини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, а також за необережний тяжкий злочин;
- 2) не менше половини строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, коли особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона була засуджена до позбавлення волі;
- 3) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і вчинила новий умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.

Принципи визначення строків рахуються аналогічно підрахунку строків звільнення, вираховуються роки, місяці та дні.

¹⁵ Це формулювання засноване на меншій тривалості строку, з якого може бути застосовано заміну покарання більш м'яким і, відповідно, об'єктивної неможливості підтвердити своє виправлення за цей період.

Значно складнішим і, відповідно, дискусійнішим є оцінний елемент підстав умовно-дострокового звільнення. Кримінальний кодекс України з цього приводу визначає, що виправлення доводиться сумлінною поведінкою і ставленням до праці засудженого, а щодо неповнолітніх, крім того, сумлінним ставленням до навчання.

Кримінально-виконавчий кодекс України оминає роз'яснення цього критерію, проте, на підставі Конституції України, розмиває підвалини обов'язку сумлінного ставлення до праці (за статтею 118 праця засуджених до позбавлення волі є правом, а не обов'язком).

Державна пенітенціарна служба України з цього приводу розробила Методичні рекомендації з організації роботи, пов'язаної з забезпеченням прогресивної системи відбування покарання в установах виконання покарань як локальний акт рекомендаційної дії. Одинадцять критеріїв, які ними передбачені та можуть характеризувати виправлення засудженого, справедливо критикуються І.С. Яковець як такі, що значною мірою невинуваті та недоречні [16]. З іншого боку, саме персонал установ виконання покарання є єдиним в Україні, хто одержує спеціальну підготовку щодо оцінки виправлення та готовності до ресоціалізації засуджених.

Дослідник О.П. Горох досліджував застосування судами оцінного критерію умовно-дострокового звільнення [17, с. 105, 107]:

- показник сумлінної поведінки як позитивна характеристика засудженого адміністрації установи відбування покарання був врахований судами у 61,9 % справ; не порушення режиму відбування покарання – 45,7 % справ; відсутність дисциплінарних стягнень – у 40,9 % справ; не порушення режиму відбування покарання після погашення дисциплінарних стягнень – у 18,1 % справ; активна участь у громадському житті кримінально-виконавчої установи – у 17,1 % справ; позитивна характеристика за місцем роботи – у 9,5 % справ; наявність подяк – 8,6 % справ; позитивна характеристика за місцем проживання – у 6,7 % справ; зразкова поведінка засудженого – у 5,7 % справ; участь у колективах самодіяльності та участь у програмах виховного впливу – у 3,8 % справ

¹⁶ Яковець І. Застосування умовно-дострокового звільнення та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, зміна умов тримання шляхом переведення до іншої установи / Ірина Яковець [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://www.khpg.org/en/pda/index.php?id=1239800285>

¹⁷ Горох О. П. Виправлення засудженого як підстава умовно-дострокового звільнення від відбування покарання / О.П. Горох // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.— 2014.— Том 155.— С. 104-109.

відповідно; підвищення освіти – у 2,9 % справ; часткове відшкодування збитків – у 2,8 % справ;

- показниками сумлінної праці судами оцінюється те, що засуджений має заохочення в роботі (66,6 %). Інші показники зустрічаються менше. Так, у 22,9 % судових рішень констатовано, що засуджений працює, у 4,8 % рішень – те, що засуджений виконує норми виробітку, у 5,7 % – бере участь у благоустрої колонії.

Тому, доречним є комплексний підхід до застосування оцінного критерію умовно-дostroкового звільнення, виходячи із:

- неврахування залучення до праці як обов'язкового критерію виправлення, проте оцінка його таким, що позитивно характеризує навички засудженого вести законотрухняне життя після звільнення;
- головної уваги приділяти виконанню індивідуальної програми виховної роботи із засудженим, при умові, якщо такі програми в конкретній установі ведуться системно і не формально;
- значної уваги приділяти дисциплінарній практиці щодо конкретного засудженого, оскільки застосування щодо нього заохочень і стягнень характеризує його поведінку протягом відбування покарання; при цьому доцільно аналізувати дисциплінарну практику впродовж усього строку покарання, критично оцінюючи ті рішення, які були прийняті давно та у останні місяці перед розглядом;
- забезпечувати якісну діяльність спеціальної комісії установи, що оцінює підстави можливості умовно-дostroкового звільнення засудженого та заміни покарання більш м'яким, що передбачена Інструкцією про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів (наказ Міністерства юстиції України від 08.06.2012 року № 847/5).
- з метою оцінки об'єктивності прийнятого комісією рішення сприяти, за згодою, залученню до комісії з правом дорадчого голосу представників спостережної комісії, піклувальної ради (щодо виховних колоній), інших недержавних організацій, які системно опікуються справами у конкретних пенітенціарних установах, веденню детального протоколу засідань комісії та відображення у ньому виступів осіб, які реально оцінюють поведінку засудженого, так само як і самого засудженого і його захисника, якщо він його має.

Процедура розгляду питання про умовно-дострокове звільнення чи заміну покарання більш м'яким визначена у статті 154 Кримінально-виконавчого кодексу України та статей 537, 539 Кримінального процесуального кодексу України. При цьому головного значення мають норми процесуального законодавства та принцип оцінки неурегульованих моментів на користь особи (засудженого). Так, питання подання матеріалів (клопотання (подання)) до суду здійснюється прокурором, засудженим, його захисником, законним представником, органом або установою виконання покарань, а також іншими особами, установами або органами.

Рішення у справі приймає суддя місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого засуджений відбуває покарання. Клопотання (подання) про вирішення питання, пов'язаного із виконанням вироку, розглядається протягом десяти днів з дня його надходження до суду. У судовому засіданні беруть участь: засуджений, його захисник, законний представник; прокурор; представник органу або установи виконання покарань; представник спостережної комісії, служби у справах дітей, якщо розглядається погоджене з ними клопотання. Про дату і час засідання доцільно також повідомляти представників інших організацій, які згадані у клопотанні (поданні) як такі, що можуть оцінити предмет розгляду справи.

У науковій та прикладній літературі [18; 19] ведеться дискусія щодо скасування обов'язковості погодження клопотання про застосування умовно-дострокового звільнення чи заміни покарання більш м'яким з спостережною комісією. Вважаємо невірною позицію, за якою спостережна комісія взагалі позбавляється участі у вирішенні питання щодо такого звільнення, так само як і позицію, за якою вона є обов'язковим суб'єктом погодження такого клопотання. Спостережна комісія, так само як і інші інституції, що здатні здійснювати громадський контроль за діяльністю пенітенціарних установ, якщо виходити із їх призначення, мають намагатися долучатись до усіх питань, при яких може бути проявлена необ'єктивність або зловживання з боку адміністрації установи виконання покарань. Правовий статус цих організацій, так само

¹⁸ Горох О.П. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання: окремі сучасні тенденції судової практики [Електронний ресурс].— Режим доступу: law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/horokh.pdf.

¹⁹ Ус О. В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання / О. В. Ус [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=258%3Ausukr17&catid=103%3A-117&Itemid=210&lang=uk.

як і піклувальної ради виховної колонії, дозволяє їх членам брати участь у засіданнях комісій установи виконання покарання, висловлювати свою оцінку, вимагати занесення своєї позиції у протокол, не забороняє погоджувати клопотання про умовно-дострокове звільнення. Тому систематичне невикористання таких можливостей свідчить про неефективну роботу спостережної комісії.

За наслідками розгляду клопотання (подання) суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку.

У разі набрання законної сили ухвалою суду про відмову в задоволенні клопотання щодо умовно-дострокового звільнення засудженого від відбування покарання або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням **розгляд повторного клопотання з цього самого питання** щодо осіб, засуджених за тяжкі та особливо тяжкі злочини до позбавлення волі на строк не менше п'яти років, може мати місце не раніше як через рік з дня винесення ухвали суду про відмову, а щодо засуджених за інші злочини та неповнолітніх засуджених — не раніше як через шість місяців.

2.6. Інші підстави звільнення засуджених

Зазначені вище підстави забезпечують припинення відбування покарання і звільнення засуджених у переважній більшості випадків. Проте кримінальне і кримінально-виконавче законодавство містять і інші підстави звільнення. Також, відсутність завершеного переліку видів звільнення подекуди можуть викликати особливі випадки звільнення, які зумовлюють конкретні дії працівників пенітенціарної установи. Так, на підставі постанови Верховної Ради України "Про виконання міжнародних зобов'язань України щодо звільнення Тимошенко Ю.В." від 22 лютого 2014 року № 751-VII було звільнено від відбування покарання Ю.В. Тимошенко.

Серед підстав звільнення від відбування покарання — **звільнення у зв'язку з скасуванням вироку суду**. Правові аспекти цієї підстави урегульовані нормами кримінального та кримінально-процесуального права та містять перелік обставин, які зумовлюють перегляд прийнятого рішення про кримінальну відповідальність. Для процесу виконання і відбування покарання не має значення, у зв'язку з чим вирок суду скасований та кримінальна справа закрита. Для установ та органів виконання покарання скасування вироку суду та закриття кримінальної справи є безумовною підставою для звільнення засудженого від відбування покарання.

Стаття 80 Кримінального кодексу України встановлює правило, згідно з яким звільненню від відбування покарання підлягають особи, відносно яких **строки давності виконання обвинувального вироку закінчилися**. У такому разі суд постановляє обвинувальний вирок і звільняє засудженого від відбування покарання. Для органів і установ виконання покарань це є підставою для звільнення засудженого від відбування покарання. Застосування такої підстави можливо пов'язати із діяльністю пенітенціарних установ лише у випадку, якщо засуджений у цей час відбуває покарання за вчинення іншого караного діяння. В такому разі він і надалі продовжує відбувати призначене покарання.

Підставою для порушення питання про можливість **звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою** є факт захворювання засудженого на психічну або іншу тяжку хворобу, яка перешкоджає відбуванню покарання.

Причиною застосування такої підстави для звільнення є недоречність продовження відбування покарання, оскільки каральний вплив не ставиться за мету кримінальної відповідальності, а виправний ефект у цьому випадку якщо і можливий, то менш значний ніж турбота про життя і здоров'я засудженого. З іншого боку, тяжка хвороба як правило вимагає особливий порядок лікування, який не може забезпечити установа виконання покарання.

Для звільнення від покарання за психічною хворобою характерною є неможливість особи адекватно сприймати та реагувати на правовий вплив при відбуванні покарання (юридичний критерій). Відповідно, звільнення від покарання стосовно позначеної категорії осіб обґрунтовується тим, що в результаті наявності психічної хвороби засуджений не здатний як слід усвідомлювати суть обмежень його прав і свобод, смисл виправних і попереджувальних заходів, застосовуваних до нього, тощо [20, с. 139].

Правові процедури проведення медичного обстеження, а також перелік хвороб, які є підставою для звільнення від подальшого відбування покарання, сформульовані у Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, що затверджений наказом Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України від 15.08.2014 року №1348/5/572.

²⁰ Письменський Є.О. Звільнення від відбування покарання за психічною хворобою: кримінально-правові проблеми та шляхи їх розв'язання / Є.О. Письменський // Науковий вісник Чернівецького університету. Праваознавство. — 2013. — № 714. — С. 138-142.

Головною ознакою настання цієї підстави для звільнення є те, що хвороба перешкоджає засудженому відбувати покарання. Перелік таких хвороб охоплює 15 напрямів захворювань та міститься у додатку до Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі.

Обстеження хворих засуджених у такому разі здійснюють спеціально утворені лікарські комісії. З урахуванням результатів медичного огляду засудженого комісія негайно складає висновок про медичний огляд засудженого щодо наявності захворювання, визначеного Переліком захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання.

На підставі висновку комісії начальник установи виконання покарання протягом доби готує подання до суду про вирішення питання для звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою. До подання додаються особова справа засудженого, медична карта і висновок комісії. Зазначене подання протягом трьох діб погоджується з начальником територіального органу Державної пенітенціарної служби України та подається до суду.

При вирішенні питання про звільнення від відбування покарання за хворобою суд враховує тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання, особу засудженого та інші обставини справи. **Отже, виділяємо дискусійний характер питання про достаточність негативного рішення суду у такому разі.**

Після вирішення судом справи про звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою рішення надсилається до установи (органу) виконання покарань.

У разі звільнення засудженого від подальшого відбування покарання у зв'язку з психічним розладом до нього судом можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру.

У межах цієї підстави для звільнення існують деякі **особливості для кримінальних покарань, пов'язаних із обов'язковим залученням до праці**. Так, якщо особу, засуджену до громадських робіт або обмеження волі, було визнано інвалідом першої або другої групи, орган чи установа виконання покарань вносить подання до суду про його дострокове звільнення від відбування покарання. Якщо на психічну чи іншу тяжку хворобу захворів засуджений до виправних робіт або штрафу, суддя у всіх випадках виносить рішення про звільнення його від подальшого відбування покарання.

Також до підстав звільнення засуджених за статтями 83 Кримінального кодексу України та 154 Кримінально-виконавчого кодексу України відноситься **вагітність жінки-засудженої і народження нею дитини**:

1. У разі встановлення вагітності у жінки, засудженої до громадських чи виправних робіт, кримінально-виконавча інспекція вносить до суду подання про її дострокове звільнення від відбування покарання з часу звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами.
2. Засуджені до обмеження волі або позбавлення волі жінки, які стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання (крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини), які мають сім'ю або родичів, що дали згоду на спільне з ними проживання, або які мають можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини, за поданням адміністрації установи виконання покарань і спостережної комісії звільняються судом від відбування покарання в межах строку, на який згідно із законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку.

У зв'язку з наведеними обставинами, постає **дискусійне питання про дискримінаційність звільнення у зв'язку з вихованням дитини до настання нею трирічного віку лише засудженими-жінками**. Адже соціальне законодавство (частина 7 статті 179 Кодексу законів про працю України) передбачає у цьому питанні рівність прав чоловіка та жінки.

Контроль за поведінкою жінок-засуджених, які звільнені від відбування покарання здійснюється кримінально-виконавчою інспекцією за місцем проживання. Якщо засуджена, яка була звільнена від відбування покарання, відмовляється від дитини, передала її у дитячий будинок, зникла з місця проживання або ухиляється від виховання дитини, догляду за нею, або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання стати на шлях виправлення, суд може за поданням контролюючого органу направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком.

Залежно від поведінки засудженої після досягнення дитиною трирічного віку або в разі смерті дитини кримінально-виконавча інспекція вносить до суду подання про звільнення її від відбування покарання або заміну його більш м'яким покаранням чи на-

правлення засудженої для відбування покарання, призначеного за вироком.

Порядок звільнення за усіма зазначеними підставами тотожний порядку дострокового звільнення засудженого і пов'язується із часом надходження документів. Звільнення від відбування покарання проводиться у день надходження відповідних документів, а якщо документи одержані після закінчення робочого дня — у першій половині наступного дня (частина 5 статті 153 Кримінально-виконавчого кодексу України) .

З певною долею умовності до підстав припинення відбування покарання, в частині діяльності персоналу установ виконання покарань, відноситься **настання смерті засудженого**. Дії персоналу у цьому випадку визначені у Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів (наказ Міністерства юстиції України від 08.06.2012 року № 847/5).

3. Загальний порядок звільнення від відбування покарання

Процес звільнення фіналізує позитивний чи негативний ефект від виконання кримінального покарання. Тривала практика завершення виконання покарання зумовила потребу урегулювати ряд взаємних прав та обов'язків засудженого, яких звільнюється та персоналу установ виконання покарання під час цього процесу, підготовки до нього та його завершення. Правильне здійснення цих процедур сприятиме ефективному завершенню процесу ресоціалізації засуджених.

Порядок звільнення засуджених та підготовки до нього урегульований Кримінально-виконавчим кодексом України, Законом України "Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк" та іншими актами законодавства.

Деякі вимоги щодо звільнення засудженого та процедури його настання містяться і в міжнародних стандартах.

Мінімальні стандартні правила поведінки з в'язнями (МСП) та Європейські пенітенціарні правила (ЄПП) щодо звільнення засуджених передбачають:

- в усіх місцях ув'язнення треба мати об'єктивно оформлений реєстр, де заносяться щодо кожного в'язня такі дані: день і година його прибуття, а також виходу з місця ув'язнення (п. 7с МСП, п. 15.1., 33.2 ЄПП);
- всі ув'язнені повинні бути звільнені відразу ж після закінчення строку їхнього ув'язнення або при винесенні судом або іншим органом постанови про звільнення (п. 33.1 ЄПП);
- при звільненні ув'язненому мусять бути повернуті всі належні йому речі та гроші, взяті на відповідальне зберігання, за винятком тих випадків, коли відбулося санкціоноване вилучення грошей або санкціоноване направлення такого майна за межі пенітенціарної установи, або з санітарних міркувань було визнано необхідним знищити ті або інші речі; ув'язнені мають підписати документ про одержання повернутого майна (п. 33.4, 33.5 ЄПП);
- ув'язненому має бути запропоновано відповідно до провести медичне обстеження, бажано, якнайближче до дати звільнення (п. 33.6 ЄПП);

- повинні бути вжиті відповідні заходи, щоб при звільненні ув'язнені отримували документи, які посвідчують особу, а також отримували допомогу в пошуку місця проживання та працевлаштуванні (п. 33.7 ЄПП);
- звільненим ув'язненим повинні надаватися кошти для харчування, вони мусять бути вдягнені відповідно клімату та порі року і мати достатньо коштів, аби добратися до місця призначення (п. 33.8 ЄПП).

Ці правила деталізуються у статті 153 Кримінально-виконавчого кодексу України.

З особою, яка звільняється, в обов'язковому порядку проводиться повний розрахунок, повертаються особисті документи, цінності та речі, які їй належать, видаються гроші, що зберігалися на її особовому рахунку, або перераховуються на вказаний засудженим рахунок чи відкритий для нього рахунок, а також довідка встановленого зразка, де зазначаються підстави звільнення (частина 3 статті 153 Кримінально-виконавчого кодексу України). Порядок проведення підготовки до такого розрахунку та його процедури описаний у Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів (наказ Міністерства юстиції України від 08.06.2012 року № 847/5).

Важливо, з метою недопущення проблем із поверненням речей засуджених та усунення можливих зловживань, забезпечувати правило пояснення зрозумілою мовою звільнюваній особі складових такого розрахунку, підписання нею документу про одержання розрахунку та особистих речей та відсутності претензій у цьому питанні до персоналу установи виконання покарання. У спірних моментах доцільно невідкладно забезпечувати можливість залучення звільнюваним адвоката, подання матеріалів до спостережної комісії, прокуратури або інших суб'єктів контролю за виконанням кримінальних покарань.

Якщо засуджений під час відбування покарання отримував освіту чи підвищував свою професійну кваліфікацію — йому необхідно видати документи, що їх засвідчують, при потребі їх завчасно підготувавши.

У межах цієї теми може бути висвітлена **проблема, що стосується права на компенсацію внаслідок втрати засудженим працездатності під час відбування покарання.** Так, засуджені, які втратили працездатність під час відбування покарання, після звільнення їх від покарання мають право на пенсію і на компен-

сацію завданої шкоди (частина 5 статті 122 Кримінально-виконавчого кодексу України). М.В. Романов обґрунтовано зазначає, що це дискримінує засуджених у часі, адже право на компенсацію та пенсію у такому випадку не може відтерміновуватись та має наставати безпосередньо при наявності підстав для цього [21, с. 29]. Відмітимо, що вага цього фактору зростає в умовах інфляції та вимагає внесення змін до кримінально-виконавчого законодавства.

Дострокове звільнення від відбування покарання проводиться у день надходження відповідних документів, а якщо документи одержані після закінчення робочого дня — у першій половині наступного дня (частина 5 статті 153 Кримінально-виконавчого кодексу України).

Згідно частини 6 статті 153 Кримінально-виконавчого кодексу України кримінально-виконавча інспекція в день закінчення строку покарання у виді громадських чи виправних робіт, а при звільненні за іншими підставами — не пізніше наступного робочого дня після одержання відповідних документів направляє повідомлення суду, який постановив вирок, а також власнику підприємства, установи, організації або уповноваженому ним органу, де засуджений відбував покарання, про припинення виконання громадських робіт чи відрахувань з його заробітної плати. Засудженому за його вимогою може видаватися довідка про відбуття покарання або про звільнення від нього.

Особі, яка звільняється від відбування покарання у виді арешту, обмеження або позбавлення волі, видається паспорт. При відсутності паспорта в особовій справі засудженого адміністрація установи виконання покарань згідно до частини 4 статті 153 Кримінально-виконавчого кодексу України завчасно вживає заходів щодо його одержання.

Неотримання паспортів під час відбування покарання зумовлює потребу займатися цим вже після відбування покарання. Практика свідчить, що паспортизації осіб, які відбувають покарання може зашкоджувати відсутність даних про місце проживання, тобто реєстрації.

Слід зазначити, що практика показує недостатньо сумлінне ставлення персоналу місць позбавлення волі щодо одержання засудженим паспорта, якщо його немає у особовій справі під час відбування покарання. Цьому шкодить відсутність належного контр-

²¹ Романов М.В. Звільнення від відбування покарання [Текст] / М.В. Романов: навч. посіб. — Харків: Права людини, 2012. — 112 с.

олю та відповідальності за невжиття заходів щодо одержання (відновлення) паспорта під час відбування покарання, детальний опис елементів паспорту у довідці про звільнення, пізній початок процедури відновлення паспорта. З цих причин **адміністрація установи виконання покарань не завжди забезпечує одержання паспорта звільнюваним засудженим**, не вважаючи це принциповим елементом звільнення від відбування покарання. Прикладом негативних наслідків такого відношення є неможливість кримчан, які відбули покарання, повернутись до свого місця проживання у анексованому Кримському півострові. Особливо гостро це питання постало у зв'язку з амністією 2014 року, коли близько 700 осіб, звільнених з пенітенціарних установ України, не допустили на територію півострову з довідкою про звільнення замість паспорта [22].

При звільненні засуджених додаткова увага приділяється їх поверненню до місця проживання. З цією метою персонал установи виконання покарання зобов'язаний потурбуватися про отримання засудженим цивільного одягу за сезоном та придбання квитку на проїзд до місця майбутнього проживання. Ці положення, зокрема, відмічаються у довідці про звільнення засудженого [23]. Проте, як свідчить практика, існують **проблеми із реалізацією цих завдань при звільненні засуджених, які не працювали в пенітенціарних установах та, відповідно, не мають коштів, а також тих, у яких не встановлено зв'язків з сім'єю чи іншими особами, до місця проживання яких вони можуть виїхати після звільнення**. Якщо перша проблема нормативно вирішується на підставі статті 157 Кримінально-виконавчого кодексу України (звільнені з місць позбавлення волі забезпечуються безоплатним проїздом до місця майбутнього проживання та коштами на придбання цивільного одягу за сезоном), то щодо допомоги із подальшим влаштуванням проблема складніша.

Так, на підставі частини 1 статті 156 Кримінально-виконавчого кодексу України адміністрація установи виконання покарань передає в територіальні органи Міністерства юстиції України і центри

²² До Криму не пускають кримчан із тюремною довідкою [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/do_krimu_ne_puskayut_krimchan_iz_tyuremnoyu_dovidkoyu_1953221.

²³ Інструкція про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів: затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.06.2012 року № 847/5 [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0957-12>

зайнятості населення інформацію для організації трудового і побутового влаштування засудженого за обраним ним місцем проживання. Це не вирішує питання добросовісності роботи персоналу установи виконання покарання із налагодження соціальних контактів звільнюваного засудженого, який не має сім'ї або відносини з нею розірвані, а також не має місця проживання. В такому разі непоодинокі випадки формального підходу до визначення місця проживання та побутового влаштування звільненої особи, що негативно характеризує підготовчу роботу персоналу установи виконання покарання, координуючу роль органів управління пенітенціарною системою та допомогу громадських інституцій, які декларують опікування ефективністю відбування покарання. Така практика має виправлятися, адже продумане звільнення та соціальне влаштування колишніх засуджених є фіналом процесу ресоціалізації.

Важливим елементом реалізації процедури звільнення особливих категорій засуджених, є **сприяння та контроль щодо їх приїзду до місця подальшого проживання**. Так, згідно частини 3 статті 157 Кримінально-виконавчого кодексу України, особи, які звільнені від відбування покарання і потребують за станом здоров'я постійного догляду, а також неповнолітні направляються до місця проживання в супроводі родичів або працівника колонії.

4. Елементи соціальної адаптації та поспенітенціарного впливу щодо осіб, які звільнені з місць позбавлення волі

4.1. Заходи соціальної адаптації звільнених

Особа, яка більший чи менший період часу провела у особливих умовах ізоляції від суспільства, обмежено сприймала інформацію про процеси, що у ньому відбуваються, як правило, не у повній мірі готова до життя у ньому. Саме тому вченими і практиками наголошується про надмірність деяких правообмежень засуджених, зокрема щодо подолання закритості пенітенціарних установ та сприяння соціально-корисним контактам засуджених, необхідність зміни як законодавчих положень з цього приводу, так і зміни психологічних стереотипів поведінки персоналу установ виконання покарання [24, с. 174; 25, с. 17].

Ось чому Європейські пенітенціарні правила зазначають серед основних принципів виконання покарання: **життя в місцях позбавлення волі повинно бути, наскільки це можливо, наближене до позитивних аспектів життя у суспільстві** (п. 5 ЄПП).

Елементом впливу на поведінку окремих звільнюваних осіб, який походить від радянської системи виконання покарань та певною мірою дублює процес соціальної адаптації є особливий контроль за деякими категоріями звільнених — адміністративний нагляд.

Отже, у будь-яких умовах обмеження особистої свободи протягом певного часу, засуджені та звільнені з місць позбавлення волі потребують соціальної адаптації. Процес **соціальної адаптації** — процес інтеграції людини в суспільство, в результаті якого

²⁴ Галай А.О. Організаційно-правові засади формування та функціонування персоналу установ виконання покарання / Андрій Олександрович Галай: дис... к.ю.н. за спеціальністю 12.00.07. / Київський інститут внутрішніх справ. — К., 2003.— 232 с.

²⁵ Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх: методичний посібник / [Вовк В.М., Журавель Т.В., Калівошко В.М. та інші]; за заг. ред. Т.В. Журавель, Ю.В. Пилипас. — К.: “Версо-04”, 2012. — 168 с.

досягається формування самосвідомості та рольової поведінки, здатності до самоконтролю і самообслуговування, адекватних зв'язків з оточуючими [26, с. 267]. Це поняття доцільно розглядати у сукупності з категоріями **ресоціалізація, соціальна реабілітація, соціальна реадаптація, підготовка до звільнення, постпенітенціарний вплив, соціальний патронаж, адміністративний нагляд.**

Ефективною є практика такої організації процесу відбування покарання засуджених у пенітенціарній установі, коли:

- засуджені потребують меншого обсягу соціальної адаптації;
- процес соціальної адаптації розглядається у зв'язку з процесом виконання покарань, а не лише звільненням;
- заходи соціальної адаптації системно реалізуються під час відбування покарання та посилюються заздалегідь перед звільненням;
- після звільнення процес соціальної адаптації продовжується системою інституцій держави та громадянського суспільства.

З цього приводу Мінімальні стандартні правила поведіння з в'язнями та Європейські пенітенціарні правила передбачають:

1. Бажано, щоб перед завершенням терміну покарання вживались заходи до поступового повернення в'язнів до життя в суспільстві. Цієї мети можна досягти, враховуючи особливості кожного правопорушника, вводячи особливий режим для звільнюваних або в самому закладі, або в якомусь іншому закладі чи звільнюючи в'язнів на іспитовий термін, протягом якого вони все ж лишаються під наглядом, при умові, що такий нагляд не покладається на міліцію і поєднується з ефективною соціальною допомогою. (п. 60.2 МСП).
2. Обов'язки суспільства не припиняються з виходом в'язня на волю. Тому необхідно мати державні або приватні органи, здатні виявляти дійове піклування про в'язнів, які звільнюються, борючись із їхніми упередженнями та забобонами, жертвами яких вони є, і допомагаючи їм знову включитися в життя суспільства (п. 64 МСП).
3. Всі ув'язнені мусять мати доступ до служб чи заходів, які розроблені для надання їм допомоги при поверненні в суспільство після звільнення (п. 33.3 ЄПП).

²⁶ Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.М. Бим-Бад. — М. : Большая Российская энциклопедия, 2002.— 528 с.

4. Державні або інші органи та установи, що допомагають звільненим в'язням знаходити своє місце в суспільстві, повинні там, де це можливо і необхідно, піклуватися про те, щоб такі в'язні отримували необхідні документи і свідоцтва, знаходили придатне житло і роботу, мали придатний і достатній для даного клімату і пори року одяг, володіли засобами, достатніми для переїзду на місце призначення і для життя протягом періоду, що настає після звільнення. Акредитовані представники таких установ повинні мати можливість відвідувати в'язничні заклади і осіб, які там ув'язнені. З ними треба консультуватися про перспективи подальшого життя в'язнів із самого початку терміну їхнього ув'язнення. (п. 81 МСП).

Ці положення актуалізують впровадження інституту пробації в пенітенціарну систему України, або суттєвого удосконалення організації процесу соціальної адаптації, що, на жаль, не прослідковується із розробленого законопроекту "Про пробацію" [27].

В нинішніх умовах питання соціальної адаптації осіб, які завершують відбувати або відбули покарання з ізоляцією від суспільства урегульовані статтею 156 Кримінально-виконавчого кодексу та Законом України "Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк", Порядком взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк (затвердженим Наказом Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 28.03.2012 року №478/5/180/375/212/258).

За статтею 156 Кримінально-виконавчого кодексу та статтею 6 Закону України "Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк" в установах виконання покарань організуються **курси підготовки засуджених до звільнення**. До цієї роботи мають залучатися як персонал установи виконання покарання, так і представники державних органів і громадських інституцій. Проте, **організаційні прорахунки (відсутність якісної координації,**

²⁷ Проект Закону про пробацію [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1197-1&skl=8.

недостатній обмін кращими практиками, бюрократизація управлінських процедур, недостатнє позитивне і негативне стимулювання залученого персоналу) та складнощі із фінансуванням призводять до низької взаємодії суб'єктів соціального патронажу у цьому напрямі. Внаслідок цього, курси підготовки засуджених до звільнення будуються установами виконання покарань, виходячи із їхніх можливостей, однобоко спрямовуються, переважно, на психологічну підготовку особи до звільнення і її життя на волі [28, с. 81]. Також, особи, які звільняються на підставі закону про амністію або акта помилування не залучаються до курсів підготовки засуджених до звільнення через їх пізній початок.

Згідно до статті 7 Закону України "Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк", система соціальної адаптації має сприяти підвищенню освітнього рівня засуджених як в плані професійної освіти, так і вищої. Проте якісних результатів взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з Міністерством освіти і науки України щодо як вищої, так і інших видів сьгодні освіти не досягнуто, зазначаються системні порушення питань організації освіти засуджених [29; 30].

Чи відповідає рівень освіти і професії, якими володіють звільнені, потребам регіону?	Працівники пенітенціарної системи	Дільничні інспектори міліції
- відповідають повністю	6%	0%
- відповідають частково	89,6%	29,63%
- не мають професії	-	55, 56%
- інше	4,4%	14,81%

²⁸ Романов М.В. Звільнення від відбування покарання [Текст] / М.В. Романов: навч. посіб. — Харків: Права людини, 2012. — 112 с.

²⁹ Депутат просить прокурора розібратися із фіктивними викладацькими ставками [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://procherk.info/news/7-cherkassy/28364-deputat-prosit-prokurora-rozibratisja-iz-fiktivnimi-vikladatskimi-stavkami>.

³⁰ Освіта для довічників: доступ обмежений [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/socium/osvita-dlya-dovichnikov-dostup-obmezheniy_.html

Ситуацію із готовністю звільнених засуджених до нормотипового життя на волі у сенсі надання чи підвищення їх професійної освіти свідчить опитування, проведене у 2003 році Б.М. Телефанком. Питання стосувалося того, чи підготовлені професійно звільнені засуджені до праці на волі в умовах конкретного регіону. Питання ставилося для працівників колоній (які неформально заінтересовані позитивно оцінити роботу з професійного навчання засуджених) та для дільничних інспекторів міліції (які такої заінтересованості не мають). Відповіді досить показово свідчать про неякісність професійної освіти засуджених у місцях позбавлення волі [³¹, с. 169-170]:

Як зазначалося вище, якщо перед звільненням засудженого йому було не оформлено паспорт, таку допомогу може надати спостережна комісія за місцем його перебування. Так, протягом 2011 року до спостережних комісій звернулось 8,5 тис. звільнених осіб, з яких отримали допомогу у відновленні документів понад 2 тис. осіб [³²].

Також, елементом вираження турботи державою про соціальну адаптацію еллітніших засуджених є **сприяння їх побутовому та трудовому влаштуванню після звільнення**. Так, згідно до статті 156 Кримінально-виконавчого кодексу, адміністрація установи виконання покарань не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку покарання передає в територіальні органи Міністерства юстиції України і центри зайнятості населення інформацію для організації трудового і побутового влаштування засудженого за обраним ним місцем проживання. При наявності можливості щодо окремих категоріям осіб, які звільняються з установи виконання покарань та не можуть самостійно вирішити питання побутового влаштування, може бути надано тимчасовий притулок, у спеціалізованій установі для звільнених осіб, у закладі для бездомних осіб або щодо поселення до будинку-інтернату. Інваліди першої та другої груп, а також особи пенсійного віку, у разі потреби, за їхньою згодою

³¹ Телефанко Б.М. Проблеми соціальної адаптації осіб, звільнених з кримінально-виконавчих установ на підставі Закону України про амністію або акта помилування / Богдан Миколайович Телефанко: дис... к.ю.н. за спеціальністю 12.00.08 / Львівський юридичний інститут МВС України.— Львів, 2004.— 237 с.

³² Щодо допомоги особам, які звільнені від відбування покарання [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article%3Bjsessionid=689A474F5D7DECB5486240F1D147A4CE?art_id=139920&cat_id=138242

направляються у будинки інвалідів і престарілих. Неповнолітні, які позбавлені батьківського піклування, у необхідних випадках направляються службами у справах дітей до шкіл-інтернатів або над ними встановлюється опіка чи піклування.

За даними Міністерства соціальної політики України станом на 01.01.2012 року в Україні діє 47 спеціалізованих установ для звільнених осіб (34 центри соціальної адаптації та 13 спеціальних будинків-інтернатів) та 91 заклад для бездомних осіб (60 центрів обліку, 22 будинки нічного перебування, 19 центрів реінтеграції та 2 соціальних готелі). Протягом 2011 року спеціалізованими установами для звільнених осіб обслуговано понад 2,5 тис. осіб, які отримали понад 700 тис. послуг, у тому числі соціально-побутові (ночівля, тимчасове перебування, харчування тощо), юридичні (допомога у відновленні документів, реєстрації місця проживання або перебування) [33].

Проблемами у цьому аспекті залишаються:

- по-перше, відсутність реальної мережі та переповненість таких закладів соціального патронажу та системної підтримки їх утворення з боку як державних коштів, так і донорських програм міжнародного або місцевого рівня;
- по-друге, недостатність якісних програм та спеціалістів з їх впровадження щодо соціальної адаптації як у місцях позбавлення волі, так і у існуючих інституціях соціального патронажу;
- по-третє, обмеження реалізації таких інструментів щодо колишніх засуджених, які хворі на туберкульоз та інші небезпечні для оточуючих хвороби;
- по-четверте, неякісна підготовка до звільнення на рівні установи виконання покарань, зокрема, щодо визначення місця проживання та налагодження соціальних зв'язків звільнених осіб, нівелює навіть зазначені невеликі правові можливості.

У сенсі сприяння працевлаштуванню колишніх засуджених доцільно згадати норму статті 14 Закону України "Про зайнятість населення", за якою особи, звільнені після відбуття покарання входять до числа категорій, щодо яких підприємствам, установам та організаціям з чисельністю штатних працівників понад 20 осіб встановлюється квота з працевлаштування у розмірі 5 відсотків чисельності штатних працівників.

³³ Щодо допомоги особам, які звільнені від відбування покарання [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article%3Bjsessionid=689A474F5D7DECB5486240F1D147A4CE?art_id=139920&cat_id=138242

Відповідно до ст. 53 Закону України "Про зайнятість населення", у разі відмови в прийомі на роботу громадян з числа зазначених категорій, у межах встановленої квоти, з підприємств, установ і організацій стягується штраф за кожну необґрунтовану відмову у двократному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої на момент виявлення порушення.

Надання послуг із побутового і трудового влаштування ускладнюється під час виконання законів про амністію у певному році: одночасно велика кількість звільнених осіб одразу переповнює незначні потужності спеціальних закладів соціального патронажу.

Про те, наскільки звільнювані особи працевлаштовуються, може свідчити опитування звільнених з підстав амністії та помилування, яке провів у 2003 році Б.М. Телефанко [34, с. 169]. Як видно з опитування, найбільше звільнених працевлаштовуються у перші 3 місяці – 32,2%, а майже половина 46,2% взагалі не влаштувалися на роботу.

Законом України "Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк" передбачені і інші правові можливості, зокрема щодо реєстрації за місцем проживання осіб, які не мають житла, надання ним послуг державними медичними закладами, встановлено правовий статус щодо утворення ряду організаційно-правових форм закладів соціального патронажу. При реформуванні публічного управління на місцях та наданні більших можливостей для управління місцевими доходами для органів місцевого самоврядування позитивні положення закону, можливо, будуть краще втілюватися у практику.

4.2. Встановлення адміністративного нагляду за окремими категоріями звільнених

Щодо окремих категорій осіб, які звільнені з місць позбавлення волі органами внутрішніх справ встановлюється спеціальний адміністративний нагляд.

Зміст заходів адміністративного нагляду встановлено Законом України "Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі".

³⁴ Телефанко Б.М. Проблеми соціальної адаптації осіб, звільнених з кримінально-виконавчих установ на підставі Закону України про амністію або акта помилування / Богдан Миколайович Телефанко: дис... к.ю.н. за спеціальністю 12.00.08 / Львівський юридичний інститут МВС України.— Львів, 2004.— 237 с.

Метою адміністративного нагляду є розширення інструментів запобігання вчиненню злочинів найбільш криміногенними верствами звільнюваних з місць позбавлення волі, а також проведення з ними виховної роботи.

Згідно статті 3 Закону України "Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі", ці заходи встановлюються щодо повнолітніх осіб:

- засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення і залишаються небезпечними для суспільства;
- засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо вони після відбування покарання або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, незважаючи на попередження органів внутрішніх справ, систематично порушують громадський порядок і права інших громадян, вчиняють інші правопорушення;
- засуджених до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Отже, щодо встановлення адміністративного нагляду щодо першої та третьої категорії осіб питання ініціюється персоналом установи виконання покарання, причому у випадку вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів — це безальтернативний крок, що не залежить від поведінки засудженого.

Справу розглядає місцевий суд за місцем відбування покарання на підставі подання установи виконання покарання та доданих документів, що характеризують особу звільнюваного. Подання характеризує особу засудженого, обґрунтовує підстави встановлення адміністративного нагляду, пропонує конкретні правообмеження, які можуть бути встановлені до звільненого на підставі статті 10 Закону України "Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі".

Традиційно перелік документів у суд, які готує персонал виправного закладу, складається з характеристики засудженого, копії вироку, довідки про застосування заходів стягнення, інших матеріалів, які вказують на небажання засудженого стати на шлях виправлення.

Правообмеження адміністративного нагляду є додатковими до кримінального покарання. Тому, вірною практикою вважається розгляд можливості застосування адміністративного нагляду за пунктом "б" статті 3 Закону України "Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі" комісією виправної колонії з залученням представників спостережної комісії.

У судове засідання викликається особа, щодо якої внесено подання про встановлення адміністративного нагляду, а за її клопотанням — і захисник, а також представник органу, начальник якого вніс подання. **Важливим є письмове підтвердження ознайомлення засудженого із правом на подання заперечень щодо встановлення адміністративного нагляду та на запрошення захисника.** Кожна із запрошених осіб має право надати свої пояснення щодо суті спору.

За результатами розгляду справи суддя може винести постанову про встановлення адміністративного нагляду та обмежень, які встановлюються щодо поведінки піднаглядного. Це рішення може бути оскаржене. Постанова судді направляється суб'єкту подання про встановлення адміністративного нагляду. Якщо суб'єктом подання була установа виконання покарань, вона надсилає постанову для виконання органу внутрішніх справ за вибраним піднаглядним місцем проживання в день його звільнення.

Характеризуючи **проблеми встановлення правообмежень адміністративного нагляду**, відмітимо таке:

- адміністративний нагляд є додатковими обмеженнями щодо особи, яка вже відбула призначене судом покарання (принцип "надмірності покарання" та "не двічі за одне");
- процесуальними законами не передбачений порядок оскарження рішень про встановлення адміністративного нагляду;
- чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не передбачає у статті 537 процесуальних дій суду у кримінальних справах щодо розгляду питання про встановлення адміністративного нагляду;
- судових рішень у формі постанов суду немає у кримінальному процесуальному законі. Стаття 369 Кримінального процесуального кодексу України передбачає лише вироки і ухвали серед форм судових рішень. Постанови як форма судового рішення передбачені у статті 283 Кодексу України про адміністративні правопорушення, проте провадження про застосування адміністративного нагляду у цьому кодексі відсутнє;

- Закон України "Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі" виписаний карально, не передбачається альтернатива винесенню рішення про встановлення адміністративного нагляду, що порушує принцип змагальності сторін.

Адміністративний нагляд встановлюється на строк від одного року до двох років і не може перевищувати термінів, передбачених законом для погашення або зняття судимості. У разі, коли є підстава вважати, що особа, щодо якої встановлено адміністративний нагляд, залишається небезпечною для суспільства, адміністративний нагляд за поданням відповідного органу внутрішніх справ може бути продовжено кожного разу ще на шість місяців, але не більше терміну, передбаченого законом для погашення або зняття судимості. Термін адміністративного нагляду починається з дня оголошення особі постанови судді про встановлення адміністративного нагляду.

Адміністративний нагляд припиняється:

1) автоматично:

- після закінчення терміну, на який його встановлено, якщо органом внутрішніх справ не подано клопотання про продовження нагляду або суддя відмовив у продовженні нагляду;
- у разі засудження піднаглядного до позбавлення волі і направлення його до місця відбування покарання;
- у разі смерті піднаглядного;

2) постановою судді за поданням начальника органу внутрішніх справ:

- у разі погашення або зняття судимості з особи, яка перебуває під наглядом;
- достроково, якщо піднаглядний перестав бути небезпечним для суспільства і позитивно характеризується за місцем роботи і проживання.

Згідно статті 7 Закону України "Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі", адміністративний нагляд здійснюється міліцією, зокрема дільничними інспекторами міліції. Осіб, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, беруть на облік, фотографують, а у разі необхідності у них беруть відбитки пальців. Діяльність дільничних інспекторів міліції щодо виконання адміністративного нагляду полягає у контролі за виконанням встановлених правообмежень та проведенням з піднаглядними індивідуальної профілактично-виховної роботи, як правило у формі бесід з ними та членами їх сім'ї.

Особи, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, зобов'язані вести законослухняний спосіб життя, не порушувати громадський порядок і додержувати таких правил:

- 1) **прибути** у визначений установою виконання покарань термін в обране ними місце проживання і зареєструватися в органі внутрішніх справ;
- 2) **з'являтися** за викликом міліції у вказаний термін і давати усні та письмові пояснення з питань, пов'язаних з виконанням правил адміністративного нагляду;
- 3) **повідомляти** працівників міліції, які здійснюють адміністративний нагляд, про зміну місця роботи чи проживання, а також про виїзд за межі району (міста) у службових справах;
- 4) **в разі від'їзду** в особистих справах з дозволу міліції в інший населений пункт та перебування там більше доби зареєструватися в місцевому органі внутрішніх справ.

До осіб, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, за рішенням суду **можуть бути застосовані частково або у повному обсязі такі правообмеження:**

- 1) **заборона виходу** з будинку (квартири) у визначений час, який не може перевищувати восьми годин на добу;
- 2) **заборона перебування** у визначених місцях району (міста);
- 3) **заборона виїзду** чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району (міста);
- 4) **реєстрація** в міліції від одного до чотирьох разів на місяць.

Встановлені право обмеження можуть бути переглянуті за поданням начальника органу внутрішніх справ.

Залежно від ступеню ігнорування встановлених правообмежень, за порушення правил адміністративного нагляду встановлюється:

- адміністративна відповідальність за статтею 187 Кодексу України про адміністративні правопорушення (протоколи про адміністративні правопорушення складають дільничні інспектори міліції, рішення приймає суд);
- кримінальна відповідальність за статтею 395 Кримінального кодексу України. Щоправда, виходячи із категорій осіб, до яких застосовується адміністративний нагляд та цілей покарання у виді єдиної передбаченої санкції (арешту), таке рішення законотворця видається необґрунтованим. Також, як відомо, арешт не застосовується до ряду категорій осіб (осіб до 16 років, вагітних та жінок з дітьми до 7 років).

Тому, **адміністративний нагляд за звільненими особами виглядає** пролонгованою практикою радянського періоду, яка сприяє

додатковому дискримінаційному контролю за особами, які звільнені від відбування покарання. Це помітно у зв'язку із такими інструментами як звільнення з випробуванням, примусове лікування, умовно-дострокове звільнення тощо.

4.3. Інші контрольні заходи після звільнення, які проводяться кримінально-виконавчою інспекцією

Деякі заходи постпенітенціарного контролю за поведінкою звільнених з місць позбавлення волі або звільненими від кримінальної відповідальності здійснює і кримінально-виконавча інспекція.

Згідно зі ст.ст. 75-79 та ст. 104 Кримінального кодексу України суд може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням:

- при призначенні виправних робіт, обмеження волі, службового обмеження для військовослужбовців, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років — з встановленням іспитового строку тривалістю від одного до трьох років;
- при призначенні обмеження волі або позбавлення волі вагітним жінкам або жінкам, які мають дітей віком до семи років, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини, — з встановленням іспитового строку у межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку;
- щодо неповнолітніх — при призначенні позбавленні волі — з встановленням іспитового строку від 1 до 2 років.

До цих категорій осіб суд може додатково встановити такі обов'язки:

- 1) попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого;
- 2) не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу кримінально-виконавчої інспекції;
- 3) повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання, роботи або навчання;
- 4) періодично з'являтися для реєстрації в кримінально-виконавчій інспекції;
- 5) пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Щодо засуджених до обмеження волі або до позбавлення волі жінок, які стали вагітними або народили дітей під час відбування по-

карання, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, суд може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з встановленням іспитового строку в межах терміну, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку.

Процедура взяття на облік та контролю з боку кримінально-виконавчої інспекції визначена Інструкцією про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань (наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2003 року №270/1560).

У таких випадках копія рішення суду, а також розпорядження про їх виконання є підставою для взяття засудженої особи на облік у кримінально-виконавчій інспекції. На підставі отриманих документів співробітник інспекції робить записи у журналі обліку. Одночасно стосовно засудженої особи заводиться особова справа, в якій надалі накопичуються всі матеріали, на підставі яких взято на облік, та матеріали, що свідчать про здійснення контролю за поведінкою засудженої особи, виконання нею покладених судом обов'язків, про допущені порушення, застосовані заходи впливу, характеристики з місця роботи, навчання або проживання (надаються до інспекції один раз на півріччя) і та ін.

Засуджена особа викликається до кримінально-виконавчої інспекції (неповнолітні — з батьками або особою, яка їх замінює) для проведення співбесіди, під час якої їй роз'яснюються порядок та умови відбування покарання, правові наслідки за невиконання покладених судом обов'язків, порушення громадського порядку, учинення нового злочину.

Система заходів щодо роботи із зазначеними категоріями осіб:

- контроль за поведінкою, який здійснює кримінально-виконавча інспекція;
- індивідуально-профілактична робота, яку здійснюють працівники міліції (дільничні інспектори міліції та міліція у справах дітей).

Акцент таких контрольних заходів здійснюється на забезпечення виконання покладених на них судом обов'язків, належної поведінки в громадських місцях та за місцем проживання, а щодо звільнених від відбування покарання жінок, які мають дітей віком до трьох років — щодо забезпечення ними належних умов виховання та догляду за дітьми.

Слід відмітити, що сутнісно ці заходи полягають у подвійному контролі та покладанні виховних заходів особами, які до цього не підготовлені (органи внутрішніх справ).

Відповідно до Інструкції про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, а саме розділу 4 п. 4.14 періодичність явки на реєстрацію може бути встановлена від одного до дванадцяти разів на квартал. Періодичність явки на реєстрацію може змінюватися працівником інспекції в залежності від поведінки під обліковою особою, виконання покладених судом обов'язків. Про зміну періодичності явки на реєстрацію працівником інспекції виноситься нова постанова.

Тобто, на сьогодні чітких критеріїв, до яких можуть апелювати персонал кримінально-виконавчої інспекції та засуджені, недостатньо, в чому вбачається прогалина та певний корупційний ризик.

Але, за загальними підходами до оцінки поведінки засудженого та встановлення для них особливих умов відбування покарання, підставами обґрунтування зміни строку між реєстрацією можуть бути:

1. Умови, за якими особа залучається до роботи чи режим роботи.
2. Необхідність здійснювати догляд за непрацездатними членами родини (малолітні діти, хворі батьки та інші члени родини, які потребують догляду).
3. Витрати з сімейного бюджету у зв'язку з далеким місцем знаходження кримінально-виконавчої інспекції.
4. Позитивна характеристика за час відбування покарання, що може бути підтверджена як самим персоналом інспекції, так і свідками та уповноваженими особами за його місцем проживання чи місцем роботи.

Звільнені від відбування покарання зобов'язані виконувати обов'язки, які покладені на них судом, повідомляти інспекцію про зміну місця проживання, з'являтися за викликом до інспекції, не порушувати громадського порядку. Якщо судом засудженій особі встановлено обов'язок не виїжджати за межі України на постійне проживання, то виїхати вона може тільки після перевірки підрозділами інспекції підстав виїзду.

Засуджена особа, на яку покладено обов'язок повідомляти інспекцію про зміну місця проживання, роботи або навчання, повинна це зробити завчасно або протягом трьох днів після зміни у

письмовій формі. Стосовно цих осіб надсилається повідомлення до підрозділу інспекції за новим місцем проживання засудженої особи через територіальні органи управління пенітенціарної служби, а потім, після запиту — особові справи, про що в триденний строк надсилається підтвердження відправнику. Засуджена особа знімається з обліку.

Якщо засуджена особа ухиляється від виконання покладених на неї судом обов'язків чи притягувалась до адміністративної відповідальності за порушення громадського порядку або засуджена жінка не займається доглядом, вихованням дитини, то їй виноситися **застереження у виді письмового попередження про можливість скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення для відбування призначеного судом покарання.**

У випадках, коли засуджена особа не виконує покладених на неї судом обов'язків після застереження у виді письмового попередження, три і більше разів вчинювала правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про її небажання стати на шлях виправлення, не з'являється до інспекції два і більше разів без поважних причин (що повинно бути підтверджено матеріалами), зникла з метою ухилення від контролю за її поведінкою з постійного місця проживання, або ж засуджена жінка не займається доглядом, вихованням дитини, інспекція вносить до суду **подання про скасування звільнення від відбування покарання і направлення засудженої особи для відбування призначеного судом покарання.**

У разі неприбуття звільненого з місць обмеження або позбавлення волі до обраного місця проживання або у разі залишення засудженою особою місця постійного проживання чи коли місцезнаходження звільнених осіб невідомо працівник кримінально-виконавчій інспекції за місцем їх обліку (на територію обслуговування якого мали прибути) протягом одного місяця проводить початкові розшукові заходи. Якщо протягом указанного терміну місцезнаходження засудженої особи не встановлене, особа вважається зниклою. Працівник інспекції передає подання, копію вироку суду та матеріали початкових розшукових заходів із супроводжувальним листом до органів внутрішніх справ для здійснення подальшого розшуку засуджених осіб. Одночасно з цим інспекція надсилає до суду подання для вирішення питання про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням чи звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Те саме робиться й у випадку

затримання засудженої особи (установлення місцезнаходження), після того як з'ясовано, що причиною залишення постійного місця проживання або неприбуття до обраного місця проживання було ухилення від відбування покарання.

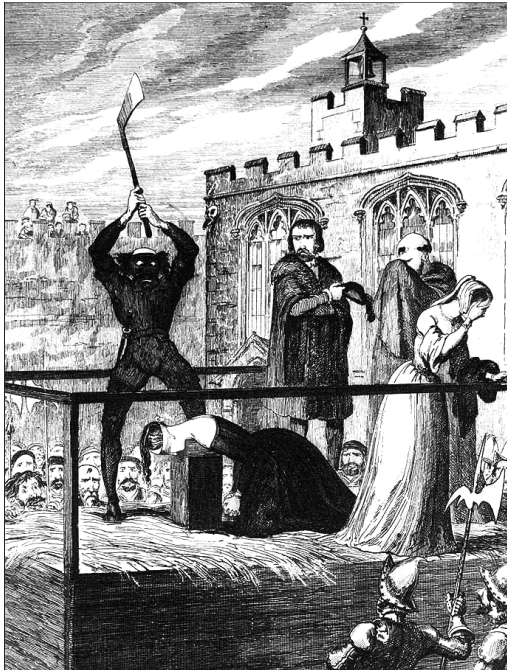
Стосовно засудженої особи, яка виконала покладені на неї судом обов'язки та не вчинила нового злочину (що підтверджується вимогою про судимість та притягнення до кримінальної відповідальності з підрозділів інформаційних технологій головних управлінь МВС України), після закінчення іспитового строку до суду направляються подання та особова справа засудженої особи для вирішення питання про звільнення її від призначеного покарання. Якщо останній день іспитового строку припадає на вихідний чи святковий день, то подання направляється до суду в перший робочий день після них. У поданні вказується, як засуджена особа зарекомендувала себе під час перебування на обліку, як виконувала обов'язки, як характеризується за місцем роботи, навчання чи проживання.

Контроль за поведінкою засуджених осіб припиняється, і вони знімаються з обліку у зв'язку із:

- закінченням іспитового строку — за наявності постанови (ухвали) суду про звільнення;
- скасуванням звільнення від відбування покарання з випробуванням (звільненням від відбування покарання) та направленням для відбування покарання, призначеного вироком суду, — за наявності відповідної постанови (ухвали) суду;
- скасуванням вироку — за наявності відповідної постанови (ухвали) суду;
- звільненням засудженої жінки, яка має дитину віком до трьох (семи) років, від подальшого відбування покарання або заміною його більш м'яким, направленням її для відбування покарання, призначеного вироком суду, — за наявності відповідної постанови (ухвали) суду;
- амністією — за наявності відповідної постанови (ухвали) суду;
- засудженням за учинення нового злочину — за наявності копії вироку, що набрав законної сили;
- смертю засудженої особи — за наявності відповідної довідки з відділу реєстрації актів громадянського стану;
- пересилкою особової справи до іншого підрозділу інспекції — за наявності підтвердження про отримання особової справи.

ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ: СУТНІСТЬ І ЗМІСТ, ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ

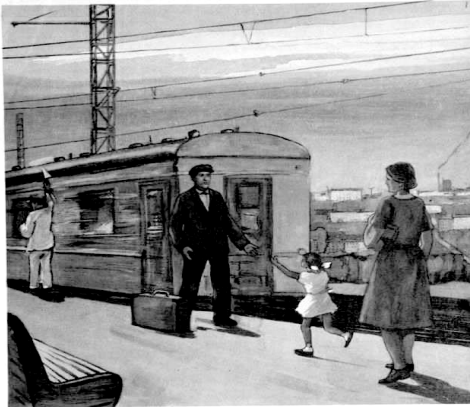
СЛАЙДОВА ПРЕЗЕНТАЦІЯ МАТЕРІАЛУ
ПОСІБНИКА

Покарання за
давніх часів.
На роздум: Де
звільнення?

Історія появи строкових покарань
На роздум: Чому важливий контроль
строків звільнення?

**ЧЕСТНЫЙ ТРУД
И ПРИМЕРНОЕ ПОВЕДЕНИЕ
УСКОРЯТ ТВОЕ
ОСВОБОЖДЕНИЕ**

Прогресивна
система
відбування
покарання
(дострокове
звільнення)
з'явилися у
Великобританії,
Ірландії та у США у
19 ст.

На роздум: Чи
дострокове
звільнення не
порушує принципи
кримінального
покарання?

ЗВІЛЬНЕННЯ СЬОГОДНІ РОЗГЛЯДАЄТЬСЯ ЯК ПРОЦЕС:

1. Підготовки до звільнення та повернення у суспільство засудженого;
2. Безпосередньо звільнення з різних підстав, визначених законом;
3. Механізм постпенітенціарного контролю як додаткового впливу на соціально-позитивну поведінку звільненої особи.

Процес звільнення фіналізує позитивний чи негативний ефект від виконання кримінального покарання

Чим менше умови покарання відрізняються від позитивного життя в суспільстві, тим більше шансів на позитивне повернення

СПОКІЙНА АТМОСФЕРА ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ І ВЗАЄМОДІЇ У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ УСТАНОВІ =

- + Засуджений має знати строк свого звільнення.
- + Засуджений має знати можливий строк заміни покарання більш м'яким та дострокового звільнення, а також об'єктивні критерії їх застосування.
- + Засуджені мають розуміти, важливість своєї «пенітенціарної історії»
- + Для більшості засуджених досягнення персонального прискорення строку звільнення є важливішим за входження у схеми злочинної взаємодії із осередками тюремної субкультури.
- + Засуджений має знати, при яких умовах до нього можуть бути застосовані постпенітенціарні обмеження з адміністративного нагляду.

**Покарання не повинно
бути "безрозмірним" та
таким, що переслідує
особу все її життя.**

СУМІЖНІ КАТЕГОРІЇ ЗВІЛЬНЕННЯ

- закінчення строку покарання
- звільнення від кримінальної відповідальності

Прим. статті 49 та 80 Кримінального кодексу України містять практично ідентичні підстави для звільнення, відповідно, від кримінальної відповідальності та від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності

- звільнення від відповідальності при призначенні та при виконанні покарання (з випробуванням, закінчення строків давності виконання вироку покарання)
- заміна покарання більш м'яким, а також пом'якшення призначеного покарання
- припинення примусових заходів медичного характеру
- припинення примусових заходів виховного характеру щодо засуджених-неповнолітніх (ст. 97КК)

ЗНАЧЕННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ СТРОКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

1. Звільнення = реалізація покарання.
2. Покарання без звільнення = свавілля.
3. Без звільнення покарання втрачить зміст та мету.
4. Якщо не має закінчення строку, то і не можна оцінити зміст, інтенсивність та ціль виправного впливу щодо засудженого.

ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ (СТ. 152 КВК)

- відбуття строку покарання, призначеного вироком суду;
- прийняття закону України про амністію;
- прийняття акту про помилування;
- скасування вироку суду і закриття кримінального провадження;
- закінчення строків давності виконання обвинувального вироку;
- умовно-дострокове звільнення від відбування покарання;
- виявлення хвороби, що перешкоджає подальшому відбуванню покарання;
- інші підстави, передбачені законом.

ЗВІЛЬНЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ВІДБУТТЯМ СТРОКУ ПОКАРАННЯ, ПРИЗНАЧЕНОГО ВИРОКОМ СУДУ

“від звінка до звінка”

- Відбування строкових кримінальних покарань припиняється в першій половині дня останнього дня строку покарання
- Строк вираховується роками, місяцями, днями, обсягом робіт
- Враховуються замінені покарання
- Так само рахуються дострокові покарання

Колізія між законодавчим звільненням і астрономічним закінченням року

На роздум: що дешевше і правильніше: спецвідділи чи інформаційна база?

ЗВІЛЬНЕННЯ ЗА АМНІСТІЄЮ (ВІЗИТІВКА)

- ЗУ "Про застосування амністії в Україні" та ЗУ "Про застосування амністії у ... році"
- Амністія – це звільнення осіб, які засуджені (винесено вирок, навіть якщо не набув законної сили)
- Повна, часткова, індивідуальна, умовна амністія
- Амністія не може бути застосована до деяких категорій засуджених (ст.4 ЗУ "Про застосування амністії в Україні")
- Звільнення за амністією протягом трьох місяців після опублікування закону про амністію
- Ініціатива про застосування амністії: адміністрація УВП, прокурор, засуджений (обвинувачений, підсудний), їх захисники та законні представники
- Участь прокурора в судовому засіданні під час розгляду справи про застосування амністії є обов'язковою
- Амністія "іноземців та міжнародників" ст. 607, 608, 611 та 612 КПК

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АМНІСТІЇ

- Проблема втручання законодавчої влади у судочинство
- Проблема незалежності суддів
- Проблема розвантаження установ
- Проблема марності витрачання ефекту від розвантаження пенітенціарних установ за амністіями
- Проблема безпеки життя і здоров'я засуджених як обґрунтування амністії і "оборонна" амністія (2014) .
- Проблема із відсутністю прийнятого для впровадження іноземного досвіду застосування амністії
- Застосування індивідуальної амністії та умовної амністії
- Необхідність формулювати мотиви проголошення амністії
- Амністія не припиняє обов'язків відшкодування завданої правопорушенням шкоди
- Зловживання статусом злісних порушників режиму (ст. 133 КВК)
- Незгода засуджених на амністію щодо них

На роздум: Чи доцільна амністія як підстава звільнення?

ПОМИЛУВАННЯ (ВІЗИТІВКА)

Положення про порядок здійснення помилування (Указ ПУ від 21 квітня 2015 року № 223/2015).

- 1) застосовується главою держави як вищим органом та посадовою особою, є позасудовим;
- 2) носить індивідуалізований характер;
- 3) застосовується на підставі клопотання особи, яка просить про помилування;
- 4) застосовується на підставі оцінки особистого ставлення засудженого до вчиненого ним діяння та відбування покарання, як правило, за умови визнання вини, **щиросердого каяття, зразкової поведінки в місцях позбавлення волі.**

Помилування засуджених здійснюється у виді:

- заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років (після відбуття 20 років);
- повного або часткового звільнення від відбування як основного, так і додаткового покарання.

ПОМИЛУВАННЯ (ПРОБЛЕМИ)

- Втручання у незалежність судової влади
- Елемент архаїчних феодалних та монархічних уявлень про кримінальне покарання
- Проблема дублювання помилуванням інших можливостей звільнення.
- Проблема свавільного рішення про помилування на підставі підзаконного акту, прийнятого суб'єктом такого вирішення справи
- Проблема зловживання адміністрацією установи виконання покарання своїми обов'язками при помилуванні
- Проблема не врегулювання виняткових випадків помилування
- Проблема не підписання матеріалів про помилування

На роздум: Чи доцільне помилування як підстава звільнення?

УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ("УДЗ, УДО") ВІЗИТІВКА

- звільнення умовне
- звільнення дострокове
- застосовується до строкових видів покарання

Критерії:

- 1) об'єктивний — фактичне відбуття засудженим певної частини призначеного йому строку покарання;
- 2) оцінний — доведення свого виправлення (став на шлях виправлення для заміни більш м'яким)

Процедура (ст.154 КВК, ст. 537, 539 КПК):

- клопотання про УДЗ (широке коло суб'єктів)
- рішення судді місцевого суду
- присутність заінтересованих осіб
- можливість повторно (півроку і рік залежно від категорії)

КРИТЕРІЙ ВИПРАВЛЕННЯ = СУМЛІННА ПОВЕДІНКА + СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ + ДО НАВЧАННЯ = ЄДИНИЙ ВИПАДОК ОЦІНКИ ВИПРАВЛЕННЯ

- Методичні рекомендації з організації роботи, пов'язаної з забезпеченням прогресивної системи відбування покарання (як рекомендація)

Дослідження О.П. Гороха:

- показник сумлінної поведінки (не порушення режиму відбування покарання; відсутність дисциплінарних стягнень; не порушення режиму відбування покарання після погашення дисциплінарних стягнень; активна участь у громадському житті КВІ; позитивна характеристика за місцем роботи; наявність подяк; позитивна характеристика за місцем проживання; зразкова поведінка засудженого; участь у колективах самодіяльності та участь у програмах виховного впливу; підвищення освіти; часткове відшкодування збитків)
- показниками сумлінної праці (заохочення в роботі, працює, виконує норми виробітку, бере участь у благоустрої колонії)

ВИПРАВЛЕННЯ = МАТЕМАТИКА

- залучення до праці позитивно характеризує навички засудженого вести законослухняне життя після звільнення (**дискусійність права на працю**)
- виконання індивідуальної програми виховної роботи із засудженим
- дисциплінарна історія конкретного засудженого
- якісна діяльність спеціальної комісії установи
- залучення з правом дорадчого голосу представників спостережної комісії, піклувальної ради, інших НГО (**дискусійність виключення з КПК правила погодження з СК**)
- запрошення засудженого і його захисника/представника
- ведення детального протоколу засідань комісії

На роздум: Чому необхідно обґрунтовано оцінювати критерій виправлення?

ІНШІ ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ

- звільнення у зв'язку з скасуванням вироку суду
- закінчилися строки давності виконання обвинувального вироку
- звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою (Порядок організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, наказ МЮ, МОЗ від 15.08.2014 року №1348/5/572)

дискусійний характер питання про можливість негативного рішення суду

- особливості для кримінальних покарань, пов'язаних із обов'язковим залученням до праці
- вагітність жінки-засудженої і народження нею дитини (вироки до 5 років)

дискусійне питання про дискримінаційність звільнення у зв'язку з вихованням дитини до настання нею трирічного віку лише засудженими-жінками

- настання смерті засудженого
- постанова Верховної Ради України "Про виконання міжнародних зобов'язань України щодо звільнення Тимошенко Ю.В." від 22 лютого 2014 року № 751-VII

ЗАГАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗВІЛЬНЕННЯ

- проводиться повний розрахунок, повертаються особисті документи, цінності та речі, гроші, що зберігалися на особовому рахунку, або перераховуються на рахунок
- якщо отримувач освіти чи підвищував свою професійну кваліфікацію — видаються документи
- Якщо не має паспорта, вживаються заходи до відновлення
- безоплатний проїзд до місця майбутнього проживання та придбання цивільного одягу за сезоном
- сприяння та контроль щодо їх приїзду до місця подальшого проживання

ПРОБЛЕМИ ЩОДО ПОРЯДКУ ЗВІЛЬНЕННЯ

- порушення з видачею речей і документів (**вчасність, повнота**)
- адміністрація установи виконання покарань не завжди забезпечує одержання паспорта звільнюваним засудженим (приклад: **Крим, амністія, 2014**)
- проблема, що стосується права на компенсацію внаслідок втрати засудженим працездатності під час відбування покарання (**за КВК – після звільнення**)
- "Безпритульність" звільнюваних і відсутність соціальних зв'язків
- строки звільнення

ЗАХОДИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ЗВІЛЬНЕНИХ

**ЖИТТЯ В МІСЦЯХ
ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ПОВИННО
БУТИ, НАСКІЛЬКИ ЦЕ
МОЖЛИВО, НАБЛИЖЕНЕ ДО
ПОЗИТИВНИХ АСПЕКТІВ ЖИТТЯ
У СУСПІЛЬСТВІ (п. 5 ЄПП)**

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

- соціальна адаптація
- ресоціалізація
- соціальна реабілітація
- соціальна реадaptaція
- підготовка до звільнення
- постпенітенціарний вплив
- соціальний патронаж
- адміністративний нагляд
- пробація

УРЕГУЛЮВАННЯ СОЦ. АДАПТАЦІЇ

- Ст. 156 КВК
- ЗУ "Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк"
- Порядок взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк (Наказ МЮ, МСП, МОН, МОЗ, МВС від 28.03.2012 року №478/5/180/375/212/258)

П. 81 МСП

- Державні або інші органи та установи, що допомагають звільненим в'язням знаходити своє місце в суспільстві, повинні там, де це можливо і необхідно, піклуватися про те, щоб такі в'язні отримували необхідні документи і свідоцтва, знаходили придатне житло і роботу, мали придатний і достатній для даного клімату і пори року одяг, володіли засобами, достатніми для переїзду на місце призначення і для життя протягом періоду, що настає після звільнення.
- Акредитовані представники таких установ повинні мати можливість відвідувати в'язничні заклади і осіб, які там ув'язнені. З ними треба консультуватися про перспективи подальшого життя в'язнів із самого початку терміну їхнього ув'язнення.

На роздум: Чи виконано це зобов'язання?

КУРСИ ПІДГОТОВКИ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ЗВІЛЬНЕННЯ

- організаційні прорахунки (відсутність якісної координації, ізольованість УВП, недостатній обмін кращими практиками, бюрократизація управлінських процедур, недостатнє позитивне і негативне стимулювання залученого персоналу)
- складнощі із фінансуванням
- особи, які звільняються на підставі закону про амністію або акта помилування не залучаються до курсів підготовки засуджених до звільнення через їх пізній початок

Курси підготовки = робота перевантаженого психолога

ОСВІТНЯ ГОТОВНІСТЬ ДО ЗВІЛЬНЕННЯ

- Середня і професійна освіта (**приклад: Черкаси, “профтехосвіта засуджених на папері”, 2014**)
- Вища освіта
- Професійна освіта (**опитування Телефанко, 2003**)

Чи відповідає рівень освіти і професії, якими володіють звільнені, потребам регіону?	Працівники пенітенціарної системи	Дільничні інспектори міліції
- відповідають повністю	6%	0%
- відповідають частково	89,6%	29,63%
- не мають професії	-	55,56%
- інше	4,4%	14,81%

На роздум: про що це свідчить?

ТРУДОВЕ І ПОБУТОВЕ ВЛАШТУВАННЯ

- тимчасовий притулок у спеціалізованій установі для звільнених, у закладі для бездомних або будинку-інтернату;
- будинки інвалідів і престарілих;
- неповнолітні - до шкіл-інтернатів або над ними встановлюється опіка чи піклування.

За даними МСП на 01.01.2012 року в Україні діяло 47 спеціалізованих установ для звільнених осіб (34 центри соціальної адаптації та 13 спеціальних будинків-інтернатів) та 91 заклад для бездомних осіб (60 центрів обліку, 22 будинки нічного перебування, 19 центрів реінтеграції та 2 соціальних готелі).

На роздум: Чи їх достатньо?

СТ. 14, 53 ЗУ "ПРО ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ"

- встановлюється квота з працевлаштування у розмірі 5 відсотків чисельності штатних працівників (якщо працює 20 осіб)
- Штраф працедавців за кожну необгрунтовану відмову

Опитування **Телефанко, 2003:**

найбільше звільнених працевлаштовуються у перші 3 місяці – 32,2%, а майже половина 46,2% взагалі не влаштувалися на роботу

На роздум: Що означає непрацевлаштування звільнених?

ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО І ПОБУТОВОГО ВЛАШТУВАННЯ

На роздум: оцініть фрази:

- "при наявності можливості"
- "не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку"
- відсутність реальної мережі та переповненість закладів соціального патронажу та системної підтримки їх утворення з боку як державних коштів, так і донорських програм міжнародного або місцевого рівня;
- недостатність якісних програм та спеціалістів з їх впровадження щодо соціальної адаптації як у місця позбавлення волі, так і у існуючих інституціях соціального патронажу;
- обмеження реалізації таких інструментів щодо колишніх засуджених, які хворі на туберкульоз та інші небезпечні для оточуючих хвороби;
- неякісна підготовка до звільнення на рівні установи виконання покарань
- соцадаптація ускладнюється під час виконання законів про амністію

АДМІНІСТРАТИВНИЙ НАГЛЯД (ВІЗИТІВКА)

- ЗУ "Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі"
- встановлює місцевий суд за поданням адміністрації УВП або ОВС.
- строк від 1 до 2 років (до погашення або зняття судимості)
- може бути продовжено кожного разу ще на шість місяців
- здійснюється міліцією, зокрема дільничними інспекторами міліції
- за порушення правил адміннагляду: ст. 187 КУпАП; ст. 395 КК

КАТЕГОРІЇ ОСІБ АДМІН. НАГЛЯДУ

1-2. засуджені до ПВ за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджені два і більше разів до ПВ за умисні злочини,

- якщо **під час відбування покарання** їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажать стати на шлях виправлення і залишаються небезпечними для суспільства;
- якщо вони **після відбування покарання або умовно-дострокового звільнення**, незважаючи на попередження ОВС, систематично порушують громадський порядок і права інших громадян, вчиняють інші правопорушення;

3. засуджені до ПВ за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом **наркотичних засобів**, психотропних речовин і прекурсорів.

ОБОВ'ЯЗКИ ПІДНАГЛЯДНИХ

- 1) **прибути** у визначений установою виконання покарань термін в обране ними місце проживання і зареєструватися в органі внутрішніх справ;
- 2) **з'являтися** за викликом міліції у вказаний термін і давати усні та письмові пояснення з питань, пов'язаних з виконанням правил адміністративного нагляду;
- 3) **повідомляти** працівників міліції, які здійснюють адміністративний нагляд, **про зміну місця роботи чи проживання, а також про виїзд** за межі району (міста) у службових справах;
- 4) **в разі від'їзду** в особистих справах з дозволу міліції в інший населений пункт та перебування там більше доби **зареєструватися** в місцевому органі внутрішніх справ.

ПРАВООБМЕЖЕННЯ ЩОДО ПІДНАГЛЯДНИХ

частково або у повному обсязі:

- 1) заборона виходу з будинку (квартири) у визначений час, який не може перевищувати восьми годин на добу;
- 2) заборона перебування у визначених місцях району (міста);
- 3) заборона виїзду чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району (міста);
- 4) реєстрація в міліції від одного до чотирьох разів на місяць.

ПРОБЛЕМИ ПРИ АДМІННАГЛЯДІ ТА ІНШИХ ФОРМАХ ПОСТПЕНІТЕНЦІАРНОГО КОНТРОЛЮ

- Принцип "не двічі за одне"
- об'єктивність і змагальність
- Періодичність відмічання
- "виховна робота ДІМ"

Навчальне видання

Андрій Олександрович Галай

**ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ
ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ:
СУТНІСТЬ І ЗМІСТ, ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ**

Комп'ютерна верстка О. В. Пилипенко

Здано до складання

Підписано до друку 16.04.2015.

Формат 60x84 1/16.

Папір офсетний. Гарнітура UkrainianSchoolBook

Друк офсетний.

Тираж 300 прим.

Зам. №

ТОВ «КНТ»

Тел. (099)-232-40-59, (096)555-19-80

E-mail: knt2012@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 581 від 03.08.2001.